

פרשת ואלה המשפטים

וּאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים. ר' ישמעאל אומר, או מוסיפין על העליונים, מה עליונים מסיני אף תחתונים מסיני. — רבי עקיבא אומר, ואלה המשפטים למה נאמר, לפי שהוא אומר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם, אין לי אלא פעם אחת, מנין שנה דברים לא יט ושלוש ורבע עד שילמדו, תלמוד לומר וילמדה את בני ישראל, יכול למדין ולא שונין, תלמוד לומר שימה בפיהם, יכול שונין ולא יודעין, תלמוד לומר ואלה המשפטים וגו', שם ד לה ערכם לפניהם כשלחן ערוך, כענין שנאמר ואתה הראית לדעת. — רבי יהודה אומר שמות טו כה ואלה המשפטים, במרה, שני¹ שם שם לו חק ומשפט. — רבי אלעזר בן עזריה או, הרי הגוים שדנו כדיני ישראל, שומע אני יהו דיניהם קיימים, תלמוד לומר ואלה המשפטים, אתה דן את שלהם והם אינן דנין את שלך, מכאן אמרו, גט המעושה בישראל כשר ובגוים פסול, אבל גוים חובטין אותו ואומרין לו, עשה מה שישראל אומר לך, כשר. — רבי שמעון בן יוחי אומר, מה ראו דינין לקדום לכל מצות שבתורה, שכשהדין

1 אלו נראה דצ"ל ואלה כאשר הוא בפ"ז ועיין והזהיר דף ג' ומדרשבי, שבת יג: ב"ר פייב ס"ג פ"ל ס"ג, שמר"ר פ"א ס"ב, פ"ל ס"ג, במ"ד פ"ג ס"י, רז"ר פ"ח, תנח"ש שם ס"ב ותנח" בוכר שם ס"ג, תנח" כאן ס"ג ותנח" ב' ס"ב, מ"א דיש שם ורש"י כאן: 2 ר"ע וכו'. בא"צ מגיה וג' דברי ר"ע אחר רשב"י ובמ"ע מגיה וג' דברי ר"י קודם ר"ע ובפ"ז הסדר ר' יהודה רשב"י, ר"ע ואחריו ראב"ע ונראה שסדרן כסדר הכתוב, אבל אין להוכיח מכאן איך היתה לפנינו הג' במכילתא: 3 אין לי וכו'. עיין בח"ג ונראה שיש להגיה ואמרו אליהם שנה ושלוש ורבע ומנין עד שילמדו וכו' ועי' במדרשבי ובס' והזהיר ג"ו. ושמר"ר פ"מ ס"א ותנחומא יתרו ס"ט ויקהל ס"ד, ילקוט איוב תתקט"ז ורש"י: 7 במרה. בא"צ מגיה במרה נאמרו שנא [ואפשר דצ"ל ככ"מ]: במרה שם, ודורש רשעים דכאן ושם דבפ' מרה: ופי' במ"ע דס"ל דפ' מרה מאוחרת ואינו מוכרח דאפשר דר"ל מדמתיב דמשפטים בה"א משמע הידועים שני כבר במרה וכן פי' בוי"ט ובה"א ומ"ס ולשון הפ"ז ר' יהודה אומר ואלה המשפטים הוסיף על המשפטים במרה וכן פי' בתנחומא, אבל מן המכדרשבי יוצא להדיא ר' יהודה אומר מצות שנצטוו במרה, ולעיל יתרו מסכתא דבחדש פ"ג — ראב"ע, עיין פ"ז והזהיר דף מ"ה: ורש"י: 9 ש"לם. כסדר ישראל תקיפה, דר, ועיין ספרי דברים פ"טז: מכאן וכו', גיטין פ"ט מ"ה, ובריתין פסול אפילו דגו בדין תורה, וברירשל' שם ג' ע"ד בברייתא דר' חיה צ"ל פסול במקום כשר [ועי' בבלי פ"ח: 10 כשר, עיין ח"ג, במשנה ג"ס שם ובתוספ' פ"ח: ד"ה ובכורים. ובא"צ ובא"א הגיהו אבל אם וכו' כשר: 11 לקדום וכו' שמר"ר פ"ל ס"ג:

1 א ואלה המשפטים וגו' | ואלה וכו' כשר שורה י' מ ח' | אלו פל ואלה — 2 המשפטים וגו' — 3 אין וכו' מניין אטכ ח', וכן ג' הרא"ם — 4 ת"ל א ג' תורה | ט שני ולמדה, וכן ג' הרא"ם | יכול אכ ח' | ז או — 5 יכול אטכ או | וגו' טכ ח' — 6 כענין אט ח' | א לדעת וגו' — 7 המשפטים וגו' | במרה | כ ג' שם ונחק | לו ט ח' | חק ומשפט | כ ח' | א ומשפט וגו' | א טכ ותרי — 8 כ בדין | דיניהם | ד ח' | המשפטים | כ ג' המשפטים — 9 ט שלכם | א המעושה — 10 א בגוים | אבל אטכ ח' | אטכ ובגוים, פ בעובדי כוכבים | כ הגיטין | ואומרין | אכ ואומ' ט ואומר | אומר | א או', כ אומ', ט אומרין — 11 בן יוחי | ד ח' | יוחי | כך אטכ ולא יוחאי | אמ דינין | לקדום | א ח' | מ לקדם | ליקדם | כפ המצות | ט לקדם כל המצות | מ התורה | כ שהדינין —

ההכונה דנאמרו במרה ונשנו בסיני ועי' מדר' חנאים דבר' דף נו דבחדש פ"ג — ראב"ע, עיין פ"ז והזהיר דף מ"ה: ורש"י: 9 ש"לם. כסדר ישראל תקיפה, דר, ועיין ספרי דברים פ"טז: מכאן וכו', גיטין פ"ט מ"ה, ובריתין פסול אפילו דגו בדין תורה, וברירשל' שם ג' ע"ד בברייתא דר' חיה צ"ל פסול במקום כשר [ועי' בבלי פ"ח: 10 כשר, עיין ח"ג, במשנה ג"ס שם ובתוספ' פ"ח: ד"ה ובכורים. ובא"צ ובא"א הגיהו אבל אם וכו' כשר: 11 לקדום וכו' שמר"ר פ"ל ס"ג:

בין אדם לחבירו תחרות ביניהם, נתפסק להם הדין נעשה שלום ביניהם; וכן יתרו
אומר למשה ואם את הדבר הזה תעשה וגו'.

כי תקנה עבד עברי. בנמכר בבית דין על גניבתו וכתוב מדבר, שיהא
עובדו ועובד את הבן. או אינו מדבר אלא במוכר עצמו, כשהוא אומר ויכי ימוך אחיך
עמך ונמכר לך, הרי מוכר עצמו אמור, הא מה תלמוד לומר כי תקנה עבד עברי,
בנמכר בבית דין על גניבתו וכתוב מדבר, שיהא עובדו ועובד את הבן.

כי תקנה עבד עברי, בבן ישראל וכתוב מדבר, או אינו אלא בעבדו של
עברי, ומה אני מקיים ויהתנחלתם אותם לבניכם אחרים וגו', בנלקח מן הגוי, אבל
בנלקח מישראל שומע אני שיהא עובד שש ויצא בשביעית, תלמוד לומר ויכי ימכר
לך אחיך העברי או העבריה וגו', שאין תלמוד לומר העברי שהרי כבר נאמר אחיך,
ומה תלמוד לומר העברי, מופנה להקיש ולדון ממנו גזירה שוה, נאמר כאן עברי
ונאמר להלן עברי, מה עברי האמור להלן, בבן ישראל וכתוב מדבר, אף עבד עברי
האמור כאן, בבן ישראל וכתוב מדבר, ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר, שנאמר
ו יאמרו אלהי העברים נקרא עלינו, ואומר ויבא הפליט ויגד לאברהם העברי.

עבד, יכול תקראנו עבד לשום ביוון, ר"ל כי תקנה עבד עברי, התורה קראתו
עבד בעל כרחו.

3 בנמכר בב"ד רמב"ם ה' עבד פ"א ה"א ועי' מדרשבי:
4 את הבן. ג' דס"ל דפ' כי ימכר לך מדבר בנמכר בב"ד
ומאחר דכבר שמעינן משם דיוצא בשש החדש שחדשה
דהתורה כאן הוא דעובד ארז הבן ובמלת ועבדך דשם
מיעט דאינו עובד את הורש ועי' במדרשבי כאן, ולפ"ז
קשה על פ' רש"י שהוסיף על דברי המכילתא או אינו
לא במוכר עצמו אבל מכרוהו ב"ד לא יצא בשש והא ע"כ
שיטא לה המכילתא דיוצא בשש מפ' ראה דאל"כ טפי
היה לה לומר בתחלה שהכתוב בא ללמדנו דיוצא בשש: 5
אמור. אינו מובן ופ' בבה"מ דמן יעבד עמך נפקא דעובד
את הבן ועיין בבעה"מ עה"ת ובמנחת יהודה ורא"ם ושי
שהאריכי אבל קשה לרמב"ם זה במשמעות יעבד עמך,
ובחזקוני פ' דמסכ' ידעינן דעובד את הבן מאחר דמיעוטא
דעובדך דשמעינן מניה דאינו עובד את הורש לא כתיב רק
גבי נמכר בב"ד, אבל ה"ל הרי אמר לא לשמע כן; ואפשר
דהתנא דמכיל' ס"ל דמוכר עצמו נמכר לשש ויתר על שש
כת"ק דר"א קדוש' י"ד: ולפ"ז יהיה הפ' הרי מוכר עצמו
אמור, דאינו יוצא בשש, דכ"פ כי ימוך לא כתיב יצאה
בשש; ואע"ג דעל הרוכ הרי אמור יש לו הוראה אחרת
מצינו דוגמתו לעיל בא פ"ו, וכן ב"מ דף ק"ג: הרי ב"ח
אמור: 13 ואע"פ וכו'. בא ע"ג זה לעיל בראש הדבור
אחר בבן ישראל הכ"מ ומוכר בתחלה דעברי הוא בן ישראל
ואח"כ מביא ראיה דע"ז אינו עבדו של עברי אלא עבד
שהוא עברי, ומלשון רש"י ת"ל כי ימכר לך אחיך העברי
ולא אמרתי אלא באחיי קצת ראה שיש איהו חסרון בלשון
המכיל' שלפנינו וכן משמע ממדרשבי דמביאה הדרשה
שבכאן ומסימת בזה"ל: ולדלן הוא אמור כי ימכר וכו'
דעבריה הוא שג' כן והוא שג' להלן אחיך אף כן אחיך:
וגראה דשתי דרשות נתערבו ומתחלה דורש דמה עברי שג'
שם עבד שהוא עברי אף כאן ומה עברי שג' שם בבן ישראל
דהתם מפורש אחיך, אף כאן, ואח"כ מוכר דזכר לדבר גס
ממ"א אף אם אינה ראיה גמורה וצ"ע: 15 ת"ל כי וכו'.

1 נתפסק כ"ה אטכפ, אבל דמ נפסק להם ד ח' | אכ
דין | ק עושה | וכן וכו' | מ ח' — 2 טפ אמר | למשה |
דפ ח' | אם וכו' וגו' | טפ ח' | והל' זה מובא סוף הפסוק
וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום | וגו' | כ ח' —
3 כי וכו' בשביעית שורה ט' | מ ח' | על גניבתו | ד
ח' | ט על גנבות, זכ על גניבו | ד שרוא | כ שיהיה
— 4 את | ד ח' | הכן | אכ ג' ארזה אומר בנמכר
בב"ד על גניבו וכתוב מדבר שיהיה עובדו ועובד את
הבן, ז ג' אתה אומר כן | מדבר | ז ח' | מוכר | ז ג' את |
כ כי — 5 עמך | ד ח' | ט במוכר | מוכר | ז ג' את | אט
ומה ת"ל | ז הא מה אני מקיים — 6 בב"ד | ט ח' | אוט
כ גניבו | אכ שיהיה — 7 ט בן | הכ"מ | ז ג' אתה
אומר כן | אכ או אינו מדבר לא — 8 ז הא מה | אחריכס
| וגו' | כ ח' | וגו' | ט ח' | ז בלוקה — 9 ט בלוקה, ז בלוקה
| אז מן ישראל | אכ יהיה, ט יהא | ט ויצא בשביעי —
10 א אחיך וגו' | או העבריה וגו' | זטב ח' | אוטב
שכבר — 11 אכ עברי | אטכ אלא מפני (ט מפנה) |
להקיש | ז ח' | אוטב ליון | ממנו | אוטב ח' — 12 אוט
כ שג' | עבד | אוטב ח' — 13 אוטב שג' | אטכ אע"ז
| שג' | אוטב ח' | נקרא על' | ז ח' | עליון | אורק ג' וגו' |
ואומר | רק ט | ויבא הפל' ויגד | ד ח' | כ לאברהם | א
לאברהם וגו' — 15 עבד וכו' | ט ר' | או' תקראנו עבד לשון
ביוון | עבד | אכ ח' | יכול וכו' | כ או אל וכו', א אל
וכו', ז או אינו אלא וכו', ק או אל תקראנו לשום ביוון |
זטב עברי על כרחו (ז בעל כרחו) התורה (ז וכתוב) קראו

עברי והתורה קראתו עבד בעל כרחו מפני הצורך, וי"ג, ועיין
ג' כ"מ וס' והזהיר ולפי גר' זו משמע דמחזיר אל הקודם דמאחר דעבד עברי אינו עבדו של עברי קשה למה נכרע עבד
כלל ומתוך דאלו כן הייתי אומר דאינו רשאי לקרותו עבד משום ביוון קמ"ל ובא"צ הגיה ת"ל אחיך נהוג בו אחרת,
יכול אף הוא ינהוג בעצמו אחרת ת"ל עבד דהתורה קראתו עבד בעל כרחו, ועי' ת"כ בהר פרק ז' א' ובא"א הגיה יכול
תקראנו עבד או אל תקראנו עבד לשון ביוון:

שמות יח כג

ויקרא כה לט

ויקרא כה מו

דברים טז יב

שמות ה ג
בראשית יד יג

כי תקנה עבד עברי, למה נאמר, להביא את הגר, דברי רבי ישמעאל, רבי אליעזר אומר, אינו צריך, אם ישראל עובד, הגר לא יעבוד, אם ישראל עובד שש שנים, הגר יעבוד שנים עשרה, אמרת דיו לבא מן הדין להיות כנדון, מה ישראל עובד שש שנים כב אף הגר יעבוד שש. — לפי שהוא אומר ^ואם אין לו ונמכר בגניבתו, שומע אני לעולם ת"ל שש שנים יעבוד, מניד הכתוב שהוא עובד שש ויוצא בשביעית.

שש שנים יעבוד. שומע אני כל עבודה במשמע, תלמוד לומר ^ולא תעבוד בו עבודת עבד, מכאן אמרו, לא ירחוק לו רגליו ולא יעול לו מנעליו ולא יטול לו כלים לבית המרחץ ולא יסמוך לו במתניו, כיון שעולה במעלה, ולא יטלנו לא בפוריון שם שם מוילא בכסא ולא בלקטקא, בדרך שעבדים עושין. — תלמוד לומר ^ובאחיכם בני ישראל איש באחיו, אבל בבנו ובתלמידו רשאי.

שש שנים יעבוד, שומע אני, בין עבודה שיש בה בזיון, בין עבודה שאין בה בזיון, ת"ל ^וכשכיר כתושב, מה שכיר אי את רשאי לשנותי מאומתו, אף עבד עברי אי אתה רשאי לשנותי מאומתו, מכאן אמרו, לא יושיבנו רבו באומנות שהיא משמשת לרבים, כגון חייט בלן ספר טבח נחתום, רבי יוסי אומר, אם היתה מלאכתו מיוחדת לכך יעשה, אבל רבו לא ישנה עליו. — כשכיר כתושב, מה שכיר עובד ביום ואינו עובד כלילה, אף עבד עברי עובד ביום ואינו עובד כלילה, ר' יוסי אומר, הכל לפי אומנותו.

1 למה נאמר וכו'. משמע דר"ל דמלת עבד מיוחדת ואולי ממלת עברי דייק מדלא כתיב עבד ישראל, ועי' בפ' ר' בחיי שלפיתך לא אמר עבד ישראל מפני שישראל הוא שם דרכבדו. והגר"א לפי הכ"י של בעל סתה"ה מגיה ד"א אחך מה ת"ל העברי: — דגרי. ב"מ ע"י מפרש דגר אינו נקנה בע"ע משום דכתיב ושב אל משפחתו וליבא ועי' רמב"ם עבדים פ"א ה"ב ותרך בהגהות מיימונית שם בסמ"ג עבדים עשין פ"ג דמירי בגר דבבא על בת ישראל דיש לכן משפחת אם ודוחק, א"ל נראה דפליגא: ובמ"ע רוצה להגיה להוציא במקום להביא ולמחוק מלות אינו צריך בדברי ר"א, [אבל לפי כל הרצאת הענין מוכח שהנוסחא להביא היא הנכונה ובכל הספ' וכח"י הגי' כלפנינו ולא עוד א"ל שבפ"ג ג' לרבות: 4 לפי נראה דר"ל שש שנים יעבוד: 8 בשוריון. ל"י רומ' lectica עגלה בלא אופנים, ערו: 9 ת"ל הגר"א מגיה ע"פ הת"כ בהר פ"ז ב' ת"ל בו בו אי אתה עובד אבל וכו', וא"צ כי תלמוד הוא מן איש באחיו ובמקום ת"ל צ"ל שני כאשר הוא במדרש תנאים דברים ט"ז י"ב (דף פ"ה) וכן מגיה בא"א: או אפשר שלפני ת"ל צ"ל יכול אף האב בבנו והרב בתלמודו, ועי' מס' עבדים פ"ב וכתוב: צו: 10 אבל וכו'. פ"ו והזהיר נח: 12 ת"ל וכו'. המפרשים נדחקו לפי שפ"ה שלפנינו ובבה"מ רוצה להגיה דלעיל במקום שומע אני כל עבודה במשמע היה ראוי להיות שומע אני בין עבודה וכו' שאין בה בזיון, וכעין זה מגיה הגר"א בכ"י של בעל סתה"ה וג' לעיל בין עבודה שיש בה בזיון וכו' וכאן ג' כל עבודה במשמע, וא"צ לכ"ז לא כאן יש להגיה, ת"ל לא תעבוד בו עבודת עבד ולשנא אחרינא הוא והיה ת"ל לא תעבוד ע"פ המכילי דכאן וגם בפ"ו הלשון משוּבָּשׁ: — לשנותו וכו'. עי' ב"מ י"ב: 13 מכאן וכו'. יש חסרון במ"ז וצריך להגיה יעבוד עמך מכאן, ובא"צ מגיה כלשון הת"כ בהר פרק ז' ג' יעבד עמך שלא ימסור (בספרא ווייס):

עבד | ק בעל כרחו — 1 פ לרבות | את | גם ז, רק ד ח' | ז הגר שהיא עובד שש דברי ר' אלעזר ר' שמעון אומר וג' הסמ"ג עבדים עשין פ"ג ר"י ור"ע | אטב דברי ר' אלעזר ר' ישמעאל אומר — 2 מ הגי', ובילקוט דפוס וויניציאה | אף | אף ישראל עובד הגי' הגר לא יעבוד | ז הגר אינו עובד | שנים | אטב ח' — 3 אב אף הגר | דין | אט דין | א להביא — 4 מ מה ישר' | טב ואם | ט נמכר | בגניבתו | אב ג' אי נמכר בגניבתו — 5 הכתוב | א זכב ח' | אכ ויצא — 6 ז שומעני בכל עבודה | כ עבדא ת"ל — 7 מ מכאן שלא | ולא | כ לא וכן בכול | לו בפ"ב מ ח' | אטב סנדליו, פ סנדלו | לו בפ"ג מ ח' | אטב לפניו — 8 מ כליו | אב לא | ז יתמוך | לו | ט ח' | מ כשהוא עולה | ק שעלה למעלה | מ במעלה בדרך שעבדים עושין | אב לא | ולא יטלנו וכו' באחיו מ ח' | ט יטלו | א בפריון, ט בפריון | ז ולא יטלנו לו באפריון — 9 ולא בכסא | כ ח' | א בקלסקא, ז בקלסקיל | ט בדרך כמו שעבדים עושים | איש באחיו | דנח ח', דנח וגו' | א באחיו וגו' — 10 אבל | ז א | ז ומתלמידו — 11 שש וכו' אומנותו שיון מ ח' | ז שומעני אפי' עבודת שיש בה בזיון ת"ל | בין עב' בפ"ב | ק לעבודה | אטב ובין — 12 כתושב | אטב ח' | אכ אין | כ לשנותי מאומתו — 13 אכ אין | ט ילמדינו | אטב אומנות | ז שתהא — 14 אכ ביי (ביר) בלן (כלר?) ספר חייט טבח נחתום (א נחתם) | זט בלן ספר (ז וספר וכן בכ') חייט טבח נחתום | טבח | ק ח' | א היה | אטב אומנותו — 15 אכ לכן | טכ כתושב וגו' — 16 ואינו בפ"א וכו' כלילה בפ"ב | ט ח' | אף וכו' כלילה | כ נשנה כטעות —

ובשביעית. שביעית למכירה. אתה אומ' שביעית למכירה, או אינו אלא שביעית לשנים, ת"ל שש שנים יעבוד, שביעית למכירה ולא שביעית לשנים. — יצא לחפשי, למה נאמר, לפי שהוא אומר י"כי תשלחנו חפשי וגו', שומע אני שיכתוב לו נט שחרור, ת"ל יצא לחפשי; או יתן לו מעות ויצא, תלמוד לומר יצא לחפשי חנם. אם בגפו, למה נאמר, לפי שהוא אומר אם אדוני יתן לו אשה, רשות, אתה אומר רשות, או אינו אלא חובה, ת"ל אם בגפו יבא בגפו יצא, רשות ולא חובה, דברי רבי ישמעאל; רבי עקיבא אומר, אם בגפו יבא בגפו יצא, אם בראשי איברים נכנס, בראשי איברים יצא. לפי שהוא אומר וכי ימכור איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים, לא תצא בראשי איברים, כדרך שהכנענים יוצאים; אתה אומר לא תצא בשנים וביובל, כדרך שהעבדים יוצאים, ת"ל כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה, שם שם יב מגיד שהיא יוצאה בשש, ביובל מנין, ת"ל כי עבדי הם, מכל מקום, הא אין עליך ויקרא כה מב לומר כלשון האחרון לא כלשון הראשון, לא תצא כצאת העבדי, לא תצא בראשי איברים.

1 מ ובשביעית יצא | אתה וכו' למכירה | טמ ח' | אינו אלא | א"כ ח' | ד אינו אומר אלא — 2 שביעית | ד ח' | יעבוד | כ ח' | ז' ובשביעית | שביעית וכו' לשנים | מ ח' | שביעית בפ"ג | ז ח' — 3 מ לפי שני | גור' ד ח' | טמ מעמך | אוטבמ יכתוב — 4 ת"ל יצא לחפשי | ט ח' | יצא | א"כ ח' | או | ז ח' | מ יכול | לן מ ח' | יצא לחפשי | זמפ ח' — 5 אם וכו' ע"ה שורה י"ג | מ ח' | בגפו | א טכ ג' יבא, ז' יבא בגפו יצא | רשות | ז' ולא חובה — 6 אתה אי' רשות | ט ח' — 7 אם וכו' יצא | ז ח' | א בגופו ... בגופו | בגופו יצא | ט ח' — 8 לא תצא | זכ ח' — 9 כצאת העב' | א"כ ח' | לא תצא | א ח' | וטכ שהכנענים | אתה אומר | ט ח' | אז ג' כן | לא וכו' יוצאים | ז ח' — 10 לא תצא בפ"א | א ח' | א בדרך | או | ז א"א אלא — 11 בשנים | ט בשש, א בשנים בשנים | טכ שעבדים | העברי כ ח' | או העבריה | א"כ ח' | ט ג' וגר — 12 א"כ שהוא יצא | א"כ וביובל — 13 א"כ לון | טכ בלשון | אוטב אחרון ... ראשון —

תמסור לו) אומנתו לאחר מכאן וכו', ומן המכדושב"י כאן משמע דגם לחכמים באומנתו בכך מותר, וצ"ל דלרי"א אפי' לשאר דברים אסור לשנותה: 16 עמוד הקודם ביום וכו'. ספרי דברים פ' קכ"ג, ירוש' קדוש' ג"ט ע"ד ובבלי שם טו. מס' עבדים ריש פ"ב: 2 ת"ל שש וכו', ואם תאמר שיוצא בשמיטה נמצא שלפעמים אינו עובד שש כגון אם נמכר שנים או שלש שנים לפני שמיטה. כן נראה לפרש בהשקפה ראשונה אבל הגר"א מגיה ע"פ הגמ' דערכ' יח: ונדה מז: ר"ל שש שנים יעבוד ובשביעית, ולפ"ז הספק הוא אם צריך שנים שלמות או כלתה לו שנה כשיגיע ר"ה שהיא ר"ה למנין עולם. וצ"ע בירושלמי קידוש' ג"ט ע"א דבתחלת הסוגיא היה אפשר לפרש שהספק הוא כמו בבבלי אבל ממאי דקאמר לבסוף, אם אומר את שביעית של עולם א"כ מאי הויבול בא ומוציא, ויצא להדיא מהספק הוא לענין שמיטה וא"כ צ"ע מאי מקשה בתחלה ואימא חליף וכו', וצ"ל דלפי הירושל' הלמוד מיתירא דקרא דמאחר דכתיב שש שנים יעבד א"כ ובשביעית יצא מחתר, ועל פ' זה מורה ג"כ לשון הבריית' בירוש' שהיא משונה קצת מלשון המקביל וע"כ מקשה ספיר או חליף ונאמר דמאי דכתיב שש שנים יעבד היינו בגמכר ברתחלת שנה ראשונה של שמיטה אך בזה שאמר דהכרוב והשביעית השמינית דאי, הדבר תלוי בשמיטה אלא דלפעמים עובד גם בשמיטה כגון אם נמכר באמצע השבוע, וכן נראה דעת הרמב"ם שכתב בפירוש המשנ' ומה שאמר בשנים ר"ל עבודת שש שנים יעבוד ובשביעית ר"ל פעמים שהוא עובד בשביעית, וכן נראה מן המכדושב"י, ומן התימה על התי' שתרנגם כאן כהלכה ובמעלי שביעית יפוך וכו' והיינו בתחלת שבוע, אבל לקמן נראה דהעבדים כחב אלתן בשנין דשמיטתא וכן תרגם לקמן פ"כ ב' ויובדן ליה ב"ו מן גניבותא ועד שעת דשמיטתא; ויותר נפלא מזה ל' היראים עמ' רפ"ו: צוה הקב"ה בהגיע יובל ושמיטה שישלח אדם עבדו וכו' העבדים ונראה שיש כאן שגיאה. ועי' ת"כ בהר פ"ג ר', זו מציאה עבדים ואין השביעית מציאה עבד, ופ"ו כאן ובש"י וראב"י, רמב"ן ורש"י: — שביעית. צ"ל הא מה ת"ל ובשביעית שביעית למכירה וכו': 3 לחפשי. צריך להשלים חנם: — לפי שהוא וכו' סיפא דקרא לא תשלחנו ריקם דייק ועפ"ז צריך להשלים, ובמ"ס וכן בבב"מ ובש"י נדחקו ובא"צ מוחק מלת חפשי ועי' פ"ו ומ"ת דברים דף פ"ה ותי' דברים ט"ו י"ו שתרנגם ואוף ל"א מתוך תכחוב גט חירור ותתן לה ועי' לקמן ע"ה"ס שורה יא ובמכדושב"י כאן: [4 שחרור. עי' פ"ו ושם ג' כדרך שכותבין לעבד כנעני. — ת"ל וכו'. מלת חנם נדרשת כאן ובהוצא' ווייס נשמטה, ועי' פ"ו: 5 רשות. דאינו חייב למסור לו שפחה, וכן משמע במכדושב"י ועיין לקמן ריש פ"ב ועי' דרך ז' יש לפרש ג"כ שיטת ראב"י קידוש' כ. אבל רנב"י שם פ' דלראב"י אם אין לו אשה ובנים אסור למסור לו שפחה או דאינו מוסר לו בע"כ כפי רש"י ועי' רש"י ע"ה"ס ורא"ם ופ"ו ות"א ויונתן כדעת ר' ישמעאל. ובסתתורה' כתב דרי' ור"ע אולו לשיטתן ולר"י סנהדרין ג"ד: הלאו דלא יהיה קדש אם לא לענין גרעב זכר ולדידיה אין אסור בשפחה וס"ד דקרא דאם אדוניו הוא צווי דלרשות א"צ קרא לכל הוצרך אם בגפו, ולר"ע הלאו דלא יהיה קדש לענין עבד ושפחה מיירי וא"כ קרא דאם אדוניו ממילא רק לענין רשות מיירי: [7 בגפו וכו', עי' קידוש' כ. ואחרי הדרש של בגפו... בגופו וטבתו רבא שם נמשך כ"י אוקספורד בגרסתה] 8 לפי וכו', בא"צ מגיה ר' ישמעאל אומר א"צ לפי, א"כ מירש כבנות יהודה אכל גלב הגרסא שלפנינו יש לישבה ור' עקיבא קאמר לה, לפי שמענו במקום אחר דאינו יוצא בראשי איברים סלקא דעתך דאינו חייב לשלם לו אפילו דמי נזק קמשמע לך, ועיין מכדושב"י וקידושין כ.

כדרך שהכנענים יוצאים. אין לי אלא עבריה שאינה יוצאה בראשי איברים, עברי מנין, ת"ל העברי או העבריה, הקיש עברי לעבריה, מה עבריה אינה יוצאה בראשי איברים, אף עברי אינו יוצא בראשי איברים; ועוד ק"ו ומה עבריה שהיא יוצאה בסימנין, אינה יוצאה בראשי איברים, עברי שאינו יוצא בסימנין, דין הוא שלא יצא בראשי איברים; לא, אם אמרת בעבריה שאינה נמכרת על הגנבה, לפיכך אינה יוצאה בראשי איברים, תאמר בעברי שהוא נמכר על גנבתו, לפיכך יצא בראשי איברים, ת"ל העברי או העבריה, הקיש עברי לעבריה, מה היא אינה יוצאה בראשי איברים, אף הוא אינו יוצא בראשי איברים.

אם בעל אשה הוא. בבת ישראל הכתוב מדבר; אתה אומר בבת ישראל הכתוב מדבר, או אינו מדבר אלא בכנענית, כשהוא אומר אם אדוניו יתן לו אשה, הרי כנענית אמורה, הא מה ת"ל אם בעל אשה הוא, בבת ישראל הכתוב מדבר.

ויצאה אשתו עמו. רבי יצחק אומר, [מי הביאה שהכתוב מוציאה, מה ת"ל ויצאה אשתו עמו, מניד שהוא חייב במוזנותיה ובמוזנות בניו, שנא' ויצא מעמך הוא ובניו עמו, מכלל יציאה אתה למד על הכניסה; יכול יהא חייב במוזנות ארוסה ושומרת יבם, ת"ל אשתו, להוציא שומרת יבם שאינה אשתו, עמו, להוציא ארוסה שאינה עמו.

פרשה ב

אם אדוניו יתן לו אשה. רשות; אתה אומר רשות, או אינו אלא חובה, כשהוא אומר אם בנפו יבא בנפו יצא, רשות ולא חובה, דברי רבי ישמאל. — אם אדוניו יתן לו אשה, המיוחדת לו שלא תהא כשפחת הפקר. אם אדוניו יתן לו אשה, בכנענית הכתוב מדבר <אתה אומר בכנענית הכתוב מדבר>, או אינו מדבר אלא בעברית, כשהוא אומר האשה וילדיה תהיה לאדוניה, הא בכנענית הכתוב מדבר, — וילדה לו בנים. אין לי אלא בנים ובנות, מומסום ואנדרוניס מנין, ת"ל האשה וילדיה תהיה לאדוניה, מכל מקום; רבי נתן אומר, אין ת"ל וילדה לו, אלא להביא את

ועי' גם מ"ס ובש"י מבין ג' אחרת בשם מהרימ"ט וקלסא ח"ל: ואיתא במכילתא יכול האמה אינה יוצאה בראשי איברים אבל העברי יוצא שהיה ברין ומה עבד כנעני שאינו יוצא בשש וביוכל יוצא ברא' ע"ע וכו' לכ"ש, וכדת אמה רוכיית מה לאמה שכן אינה נמכרת בגנבתה לכך אינה יוצאה ברא' ת"ל העברי או העבריה מקיש וכו'; 2 ת"ל וכו'. בא"צ מוחק מן ת"ל עד ועוד ק"ו: 8 בראשי איברים. כל הענין נשנה לקמן פ"ג בפס' לא תצא וכו'; 11 בבת ישראל. ובכן ת"י ואין מרי אנתא בת ישראל היא ועיין רש"י ורא"ם ומשנה למלך פ"ג מהל' עבדים שהאריך בענין זה אם ע"ע שאי"ל אשה ובנים מותר בש"כ: 13 בניו בא"צ מגיה בניו מנין שני: 14 עמו. ע"י מכדרשב"י ומל' שאינן עמו משמע שהיה לו כאן ג' אחרת: 17 אם וכו'. ע"י בח"ג שהמאמר מתיחס לר"ע ולפי הג' ההיא מר אמר חזא ומר אמר חזא ולא פליגי, אולם לפ"ד צדק הא"צ שמחק רע"א: 18 הפקר. ועי' מכדרשב"י: אשה אחת נותן לו ואין אשה אחת לשנים. ועי' גם ברלב"ג ובא"צ מוחק מלת ג'שה ובש"י בשם מהרימ"ט דמאשה דריש שהרי שפחה היא ולא תפסי בה קדושין וקראה אשה ללמד שתהא מיוחדת לו כאשה ורא"י: 20 בעברית. בפ"ז ואי אפשר

1 ק או אין לי | עברי וכו' איברים | א ח' — 2 | מקיש | ? אינו — 3 אב עברי לא יצא | ועוד וכו' איברים בשה"ס | א ח' | כ עוד | זכ ק"ו מה אם | ט ק"ו הוא ימה אם | זט שיוצאה — 4 א עברי שלא יצא | ? אינו דין | הוא | א ח' — 5 אוטב על גניבה — 6 א יוצא | תאמר וכו' איברים בשה"ס | כ ח' | ? שכן נמכר בגניבו | א על גניבו | ו יוצאה, אק יוצא — 7 ט מקיש | אוטב מה עבריה | א יוצא — 8 אוטב אף עברי | כ לא יצא — 9 אוטב ואם | אתה וכו' מדבר | אש ח' — 10 הכ"מ | ? ח' | מדבר בפ"ב | זטב ח' | וזאם — 11 זט אמור | ? מה אני מקיים | זכ ואם — 12 ר' יצחק וכו' עמו | טמ ח' | ר"י אר' א ח' | אוטב מביאה | מה | אב ח' | מה ת"ל | ? ח' — 13 כ יוצאה מעמך הוא וכו' — 14 מ לומד | על | ט ח', א כל | אוטב כניסה | אט שהוא חייב | כמ שיהא — 16 אם וכו' אדוניו שורה | ית | מ ח' | אשה | ? ח' | רשות | ? ו' ולא חובה | אתה אר' רשות | זט ח' | כשהיא | אטב ח' — 17 בגפו יצא | אוטב ח', א וגר' | ? ברשות | ולא חובה | ? ח' | ד ר עקיבא אומר אם —

18 ט שהיא | אוטבמ מיוחדת | זמ כשפחה | ? מופקרת | אם וכו' מדבר ש"כ | מ ח' — 19 המוסג' אכ, ? אתה אר' כן | מדבר | דו ח' — 20 תהיה לאדו' | ? ח' | הא | ט הרי — 21 בנות טומ' ואנדרי' מנין | א או בנות | כ ב' או בנות | ת"ל | ? ח' — 22 תהיה לאדו' | ?

הרב שבא על שפחתו שולדיה עבדים. — האשה וילדיה, מה ת"ל, מגיד שולדיה כמות, אין לי אלא שפחה שולדיה כמות, נכרית מנין, היה רבי ישמעאל אומר, מה שפחה כנענית שאין לה קידושין מכל אדם ולדיה כמות, אף כל שאין לה קידושין מכל אדם ולדיה כמות, ואי זה זה, זה ולד שפחה נכרית. — והוא יצא בנפשו. מגיד, שאינה צריכה ממנו גט. אין לי אלא אמה שאינה צריכה גט מן בן ישראל, בת ישראל צריכה גט מן העבד מנין, ת"ל ^ומהם תקנו עבד ואמה, הקיש עבד לאמה ואמה לעבד, ויקרא כה מה מה אמה אינה צריכה מבן ישראל גט, אף בת ישראל אינה צריכה מן העבד גט. — ד"א והוא יצא בנפשו למה נאמר, לפי שהוא אומר שש שנים יעבוד, אין לי אלא עובד שש, שנוהג בו מנהג האמור בפרשה, נרצע מנין ת"ל והוא יצא בנפשו, להביא את הנרצע; ר' יצחק אומר, אינו צריך, ומה העובד שש שמייעט הכתוב יציאתו, הרי הוא נוהג בו מנהג האמור בפרשה, נרצע שריבה הכתוב יציאתו, אינו דין שינהג בו מנהג האמור בפרשה. — שש שנים יעבוד. להביא את החולה; משמע מביא את החולה ומביא את הבורח, ת"ל שש שנים יעבוד, אמרת במי הענין מדבר בראוי לעבוד.

מ ח' | אין ת"ל | זמ ח', ד' ג' אלא האשה וילדיה | ז'
האשה וילדיה | וילדה לו | ז' ח' | אלא דמ ח', ז' אלא |
1 ד' שילדה, ז' שהיא וילדיה, אל שילדיה | עבדים | מ' ג'
כמות שג' | וילדיה | זכ' ג' תהי לאדוניה | מה ת"ל | רק
דט. ל' מת"ל, זכמ ח' | אר שילדיה, ז' שולדה | שולדיה |
מ' ג' עבדים — 2 ז' ואין | שפחה | א' אשה, ט ח' |
שולדיה | ז' ח', אר שילדיה | כמות | ז' ח' | אומן | כ ח', דו
ג' ק', אטכ ק"ו הוא (א היא) | אוטכ מה (ט ומה) —
— 3 ד' ילדיה, זמ ולדה | אף | כ ואף | כל | ז' נכרית —
4 ד' ילדיה, זמ ולדה | זה בפ"ב | כמ ח' | שפחה | מ
כנענית ונכרית, ד ח' | נכרית | כ ונכרית | מגיד | ד ח' |
כ שאין — 5 ממנו | אט הימנו | אמה | מ שפחה | גט
מבי' | כ"ה מ, ד גט מן העבד, א מן העבד גט, זטכ
מבי' גט | בת ישראל | ד ישראלית, א ח' | שאינה צריכה
גט | אר ח' | מן העבד | א ח' — 6 כ מן העבד גט | ז'
מקיש | ואמה לעבד | מ ח' — 7 מבי' | ד ח', מ גט מבי' |
מן העבד גט | זמ גט מן העבד — 8 ד"א וכו' לעבוד ש'
טו | מ ח' ועל הגליון הקרוע בקצותיו: (שש) שנים יעבוד
(משמע) להביא (את) הבורח... משמע... (מביא את החולה...
במי שראוי לעבוד הכתוב מדבר ובשביע' | ד"א | ז' ח' | לפי
שג' | יעבוד | א ח' — 9 ט שהוא נוהג | בו | ז' ח' | ט בפרשת
— 10 ט מנלן | והוא יצא בגפו | רק ט, אדוכ ת"ל שש שנים יעבוד
| 10 כ אין | ומה | ט ג' את, אטכ מה אם | שמייעט | ט ג' בר
— 11 ט בפרשת | שריבה | ט שלא מייעט הכתוב יציאתו |
אינו | ז' ח' — 12 בפרשת | בילק דפי' ויניציאה ג' נרצע
ק מה ת"ל שש וכו' | אז ת"ל שש שנים יעבד | שש וכו'
הבורח | כ ח' | שש וכו' לעבוד שו' טו | ט ח', פ ד"א
והוא יצא בגפו להביא את החולה | ז' שהוא מביא — 13 א

לומר בבית ישראל: 1 הרב וכו'. ת"כ בהר פרשה ו' ג'
וכן פסק הרמב"ם פ"ט מהל' עבדים ה"א ובגלות פ"ו ה"ו
ועי' רי"ף ורא"ש יבמות פ"ב שחולקין: 3 אף כל וכו'.
קידוש' פ"ג מ"ב וירוש' יבמ' ד' ע"א קידוש' ס"ד ע"ד,
בבלי יבמות כב, קידוש' סה: ותנחומא חקת ס"ז: 7 מה
אמה וכו'. ת"כ בהר פרשה ו' ג' ומכדרשב"י: 9 מנהג
האמור בפ' וכו'. שהאשה וילדיה תהיה לאדוניה: 10 שמייעט
וכו'. דיוצא אחר זמן מועט וריבה יציאתו שאינו יוצא אלא
לזמן מרובה, ד"ר ווי"נ ושא"ר מפרשים, אבל משמעות ה'
אינו כן; ואפשר שמייעט דעובד את הבן משא"כ בנרצע
דיוצא במיתת האדון (אבל לקמן ד"ה ועבדו, אותו רוצא
עובד ואינו עובד הבן וכו' אי אפשר לפרש כן); ואפשר
לפרש ג"כ שמייעט יציאתו היינו דייצאה בשש אינה נוהגת
בנמכר לנכרי ובנרצע משא"כ היציאה בויבול דנוהגת ג"כ
בנמכר לנכרי (אבל גם פרוש זה לא יתכן לקמן כי לפי
פ' זה הקי' לקמן אינו מובן, ואולי צריך להיות להפך וכן
לקמן גבי עובד שש שריבה הכתוב וכו' משום שיוצא לאחר
שש וביבול וגבי נרצע שמייעט שאינו יוצא אלא בויבול);
ובבה"מ פ' דמנהג האמור בפ' היינו שאינו יוצא בראשי
אברים, אבל הלשון מנהג האמור ב' לא משמע כפי זה
דוא דאינו יוצא ברא' לא אחא אלא מדרשא, עיין מ"ע:
12 להביא וכו'. בא"צ מניה להביא את הבורח יכול אף
החוליה ת"ל ובשביעית ואג' וכפי הגהה זו גורס כל
הבא לעיל דף רמח ש"ו אחר מלת אומנתו וא"א אלא צ"ל
כ"ג הפי'. ד"א והוא יצא בגפו להביא את החולה של"א
עבד וכו' ונראה דיש להגיה כאן עפי' גוססת הפי' ודפוס
קושטנ' ולגרסו ומה ת"ל והוא יצא בגפו, ור' יצחק אומר
ל"ד, ואילו היה עקר הדרשה על שש שנים היה מקומה
למעלה כמכדרשב"י, ועי' במ"ע ובענפי יהודה לס' והזהיר:
13 ומביא את הבורח ובמ"ע מקיים הגי' הישנה והאריך
ליישוב בטוב טעם ודעת ומפרש בריא מנין, בריא שבט
מלאכתו זמן מה מנין שא"צ להשלים. ולכאורה מפורש
כדבריו במכדרשב"י דף קט ד"ל: ד"א שש שנים יעבוד
לרבות את המטייל בשוק ולרבות את החולה ומוטל על
המטה שהוא עולה לו מן המנין הרי ממש כדבריו בעל מ"ע,
אבל אחר העיין מוכח שראיה זו אינה אלא מוטעת ומתעה דע"כ הגי' במכדרשב"י משובשת וא"א בשום צד ללמוד מן שש
שנים יעבוד דא"צ להשלים מאחר שהתנא דמכדרשב"י בעצמו למד במאמר שלפ"ז מן המלים הללו את ההפך, אפילו בורח
שאם ברח [חייב] להשלים שני העבודות, ואולי אפשר לשער שם את הנוסחא כעין זה: ד"א שש שנים יעבד אפילו בורח
שאם ברח [חייב] להשלים שני עבודות, יכול אף המטייל בשוק והחולה ת"ל ובשביעית יצא לרבות את המטייל וכו' שהוא
עולה לו מן המנין. אבל במכ"י כאן אין לנו לא הנוס' שבפנים. — אמרת. בא"צ גורס ומה ראתי אמרת. ועי' ספרי דבר' פ"קית

ואם אמור יאמר העבד. מגיד שאינו נרצע עד שיאמר וישנה. אהבתי את אדוני. אין לי אלא בזמן שיש לו אשה ובנים ולרבו אשה ובנים, אין לרבו אשה ובנים מנין, ת"ל ויהיה כי יאמר אליך וגו'. מכאן אמרו, לעולם אינו נרצע, אלא אם כן יש לו אשה ובנים ולרבו אשה ובנים.

אהבתי את אדוני וגו'. הוא אוהב את רבו ורבו אוהבו, שנתכרכו נכסים על ידו, לכך נאמר והיה כי יאמר אליך וגו' — כי טוב לו עמך, שתהא מוכתו שוה לך; מכאן אמרו לא ישנה רבו עליו מאכלו ומשקהו והסבו משלו, לכך נאמר כי טוב לו עמך. — ד"א כי טוב לו עמך, אם היה חגר או סומא אינו נרצע.

והגישו אדוניו אל האלהים. אצל הדיינים, שימלך במוכריו, רבי אומר בנמכר בבית דין על נגבתו הכתוב מדבר, אבל כאן אינו נרצע אלא בינו לבין עצמו.

והגישו אל הדלת או אל המוזה וגו'. מקיש דלת למוזה, מה מוזה מעומד אף דלת מעומד. אתה אומר לכך בא, או ירצענו במוזה, והדין נותן, מה הדלת שאינו כשר למצוה כשר לרציעה, מוזה שהיא כשרה למצוה, אינו דין שתבשר לרציעה, ת"ל ויגתת באזנו ובדלת, בדלת אתה נותן, אבל אי אתה נותן במוזה; או יעבור באזנו ובדלת, ת"ל ורצע אדוניו את אזנו במרצע, באזנו אתה מעביר ואי אתה מעביר בדלת, הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון, הקיש דלת למוזה, מה מוזה מעומד אף דלת מעומד.

ומ"ת שם דף פ"ה וירושל' קידוש' ג"ט ע"א ובבלי שם ט"ז: ומס' עבדים פ"ב. 1 וישנה. ירושלמי קידוש' ג"ט ע"ד בבלי כג. ספרי דבר פ"קא ומ"ת דף פ"ו, מ"ס עבד' פ"ג ות"י, [ובמכרשבי' כאן ג' וישלש ועי' האפמאן שם ה"ז:]; 2 אין לי וכו'. בא"צ מגיה עד שיחא לו אשה ובנים, לרבו אשה ובנים מנין; [וג' אוק' מתא' לזה וג"ל שהיא הנכונה], ואפשר להגיה ע"י המ"ת דבר' דף פו, ועי' בנמכר ללעיל ובמס' ע"ב פ"ג ר"ע פליג וס"ל דבין כך ובין כך ירצע. 6 לכך. בא"צ מגיה מנין לכך: 7 מאכלו וכו'. עי' בנמכר לעי' ות"כ בהר פ"ז ה"ז: 8 אם וכו'. עי' ג' דפ' וי' וגם בא"צ מוחק מלות שתהיה שוה: — [סומא. ולגרס' מ"ח שהו"ס או חולה עיין קידושין כ"ב:]; 10 אבל כאן וכו' לפי ג' המ"ח אבל מוכר עצמו הדברים כפשוטן ובבה"מ פ' אבל כאן דאינו נרצע בב"ד אלא בינו לבין עצמו אלא לפי המלות בנמכר בב"ד הכ"מ מפריעין ההמשך דהרי גם הת"ק סובר דקרא מיירי בנמכר בב"ד מדקאמר שימלך במוכריו, ובמ"ע מפרש לפי הירושלמי קידוש' אבל כאן כלומר והגישו אל הדלת שהיא במוכר עצמו אינו נרצע אלא בינו לבין עצמו אבל קשה להעמיס כל זה כלשון המכילי; ואולי נתעברו סברות ת"ק ור"י וצ"ל דבדברי ת"ק אבל כאן אינו נרצע אלא בינו לבין עצמו ובדברי רבי אבל מוכר עצמו אינו נרצע; ובפ"ז השמים דברי רבי ומן הת"ק אינו מעתיק אלא והגישו וכו' והדיינים ואפשר שהמלות שימלך במוכריו תנאים דף פ"ו, מס' עבדים פ"ג, ירושל' קידוש' ג"ט ע"ג ויונתן תרגם ויטב מנהון רשותא: 12 אתה אומר וכו'. כל' ארורה לומר מן ההיקש כך או נלמד מן ההיקש דמוזה תכשר לרציעה, והג"ר א"צ מגיה וג' או שתהיה המוזה כשר לרציעה אמרת א"צ שהרי הדין נותן מה הדלת וכו' אינו

מביא את החולה ואת הבורח [ומביא את הבורח] כ"ה ז. ד' ח' | ד' בריא מנין | ז' במי הכתוב מדבר | בראין | כ"ה ז' כ, ד' במי הראוי — 1 אכ"מ א | העבד | מ' ח' | אט שיאמר שחי (א שני) פעמים מ' 2 אדוניו מ' ג' ואת אשתי ואת בני מגיד שאינו נרצע | אין | מ' ח' | לי | אמ | ח' | ולרבו | מ' וגם לרבו | ובנים מ' ג' שני כי אהבך ואת ביתך | אין | זכב בזמן שאין, א' ח' | א ולרבו — 3 וגר' | אוב ח', ז' ג' ר"א אצא מ' | אינו | א' ח' | אלא א"כ | או עד שיש (ו שיהא) לו — 4 כ' ורבו — 5 אהבתי וכו' הוא | אוטכמ ח' | מ' ושנתכרכו | נכסים | ז' ג' של, מ' נכסין, אמ' נכסיו — 6 אוטכב ידי | מ' מנין לכך | לכך וכו' מ' שני אשר ברכך ה' אלהיך ונאמר כי טוב לו עמך | וגר' | אוטכ ח' | א שיהא — 7 מכאן אמרו | מ' ח' | מ' שלא ישנה לו רבו מאכלו | אוטכ והסיבו, מ' והסיכו, ק והסכו, מ' והרכיבו | לכך ג' | מ' ח', ז' שנאמר, אטכ ת"ל | כי טוב לו עמך | מ' ח' — 8 ד"א וכו' עמך | ח' | עמך בפ"ב | ג' שתהיה שוה לו | אמ | כ' ח' | ז' ואם חיגר הוא | מ' היה אחד מהם | סומא | מ' ג' או חולה — 9 והגישו אדוניו | מ' ח' | ז' שימלך, א' שימלך, כ' שימלך | ז' במוכרין | ר"א | א ד"א, מ' ר' יציער — 10 בנמכר | ז' במוכר עצמו | בב"ד | ז' ח' | מ' בגנבו, אוטכ על גניבה, מ' גנבו | אוטכ אכל כן, מ' אבל מוכר עצמו | א ובין — 11 והגישו וכו' מעומד שיזן | מ' ח' | או וכו' וגר' | אוטכ ח' | אוטכ הקיש — 12 אוטכ הדלת | ז' לכך באזנו או | בא | כ' נאמי | אין | כ' ח' | אוטכ

מה אם — 13 וק' שהיא כשר, ז' שכשרה — 14 כ' (במקרא) ונתתה | אכ את | אבל אין | אוטכ ואין אתה (אכ את) | נותן | ז' ח' | או וכו' מעומד שיזן | ט ח' — 15 או יעבר | אדוניו את | אוטכ ח' | במרצע | אוטכ ח' | אכ את מעבר ואין את מעבר — 16 כ' בלשון... כלשון | אוטכ אחרין... ראשון — 17 אכ הדלת —

ורצע אדוניו את אוננו. למה נאמר, לפי שמצינו בכל מקום ששלוחו של אדם כמותו, אבל כאן הוא ולא שלוחו. — אוננו. בשל ימין הכתוב מדבר; אתה אומר בשל ימין הכתוב מדבר, או אינו אלא בשל שמאל; הרי אתה דן, נאמר כאן אוננו ונאמר להלן אוננו, מה להלן בימין אף כאן בימין. — אוננו, מן המלת, דברי רבי יהודה, רבי מאיר אומר אף מן הסחוס; שהיה ר' מאיר אומר, אין כהן נרצע, והן אומרים נרצע, אין כהן נמכר, והן אומרים נמכר. — ומה ראתה און שתרצע מכל איברי, היה רבן יוחנן בן זכאי אומרה כמין חומר: און ששמעה לא תגנוב, והלך וגנוב, היא תרצע מכל אבריו. — במרצע, בכל דבר; התורה אמרה ורצע אדוניו את אוננו במרצע והלכה אמרה בכל דבר; רבי אומר, אימר אני כמין מתכת בלבד. — ועבדו לעולם, עד היוכל; שהיה בדין, ומה אם הכסף שיפה כחו וקונה הכל, אינו קונה אלא שש, רציעה שאינה קונה אלא עבדים, אינו דין שלא תקנה אלא שש, הא מה תל

1 את אוננו] טמ ח' | למה נאמר] מ ח' | אוננו] ז' | במרצע | ז' מ שלוחו — 2 אוננו וכו' אבריו שח' מ ח' | הכי' | ז' ח' | אתה וכו' מדבר] ט ח' — 3 בשל ימין] ז' ח' | הכי' | אז ח' | או אינו] אכ' ב' מדבר | אלא | א ח' | א בשל ימין שמאל | הרי' | ט מדין | אכ' את — 4 בימין] ז' בשל ימין וכן בס' | המלת] ו' הדלת. כ' המולת, ט' ההילת, ז' הכלל (ועל גליין כה"י) מילת — 5 א' הסכוס | כהן] כ' נהן וכן בס' — 6 אומרים] א' אמ' וכן בס', ט' אומר וכן בס', ז' כהן וכן בס' | אכ' מה | אט' ראת, ככ' ראתי — 7 ט אבריו, כ' האברים | היה] אומכ' ח' | בן זכאי] ד ח' | אומרה] ט אומר, ז' ח' | וגי' אברה תורה | כמין חומר] ט ח', אכ' מן החומר (א' החמר) | חומר] וכן ב' אומר | און] אכ' אוננו, ט אבר | ששמעה] רש"י ז' על הר סיני, אט' ששמע | וגנוב] כ' ב' הוא — 8 כ' אברים, ז' האברים | במרצע מ' ב' זה נוהג (?) | בכל דבר] ט ח' מ' ב' זהו אחת משלושה דברים שההלכה עוקצת (!) את המקרא | התורה] אדכ' והתורה | ורצע אדוניו] זטמ ח' | את אוננו] זטמ ח', כ' את אומ' — 9 והלכה] ד ח' | אמרה] מ ח', אד' ואמרה | רבי וכו' בלבד] מ ח' | א' ח' מאיר או' אני במין מתכת בלבד אני או' | אומר אני] ד ח' | במין] ו' כמין, ז' במיני | ז' מתכות — 10 שהיה וכו' יצא בפ"א עה"ס שיג' מ ח' | אכ' מה | וקונה] אומכ' ב' את — 11 תקנה כ' ח', אכ' תהא קונה |

דין שתכשר לרציעה או אינו באוננו ובדלת לתלמודו הוא בא שיעביר באוננו ובדלת תל וכו' וכוונת הגאון לתרץ קושית הרא"ם דאין מצינו שתהיה מלה רק לצורך הויקש ותעקר משמעות הכתוב לגמרי אבל כבר תרץ ע"ז בלח"מ פ"ג מהל' עבדים ה"ט דיש לחלק בין ההגשה ובין הרציעה ובנדאי דההגשה כשרה אצל המזוזה והספק אינו אלא אם רצוה המזוזה גם לרציעה ועל דרך זה ר"ח גם דברי הרמב"ם שם וכו' במכרשבי"ז ובש"י כתב שוב ראיתי להרב מנחת יהודה שכ"כ בשם תרגום ירושל' לז' דשא די לז' מזוזה דשא במקום דשא וה"פ והגישו אל הדלת אשר קבוע אצל דמזוזה דהיינו מעומד ע"ש וכן כתב החזקוני ובתרגום יונתן לפנינו ט"ס ובמקום דלז' מזוזה צ"ל דלז' מזוזה ובת"א ב' נוסחאות נוסחא אחת או לז' מזוזה ונוסחא ב' דלז' מזוזה עיין מ"ע ועי' ירושלמי קידושין ג"ט ע"ד וספרי דברים פ"קב (וצ"ע בג' שם) ומ"ת שם ט"ו י"ז (ד' פ"ו ופ"ו) ובבלי קידוש' כ"ב: ומס' עבדים פ"ג והזהיר דף ס"ו ודף ס"א ורש"י: 1 למה נאמר ר"ל מלת אדוניו, ז"ר: 2 הוא ולא שלוחו. מכרשבי"ז, ירושל' קידוש' ס"ב ע"א והזהיר דף ס"א: 4 לז' אוננו גבי מצורע, רש"י: — בימין מכרשבי"ז, ספרי דברים פ"קב, ירושל' קידוש' ג"ט ע"ד, בבלי ט"ו מס' עבדים פ"ג וכו' וכו' וכו' כ"ה בבלי מן הספרי וכו' וגם בפ"ו ובוזהיר דף ס"א: ובא"צ ובש"י מוחק' מלת אף ובמ"ע מקיים הג' ומפריש דאינו מדייק אלא דאף מן הסחוס כשרה וגוריון ככהן אף במילת שמא יבוא לרצועו מן הסחוס כמו שהקשה בירושלמי קידוש' ג"ט ע"ד וירצע הסחוס פחות מן הכרשינה ומתיר שם יבוא ליד כרשינה, ואין הגדון דומה לאריה ואדרבה מן הירוש' מוכח להפך דס"ל לר' מאיר דוקא מן הסחוס דאל"כ יורר היה לו להקשות וירצע מן המילת וכן נראה מן הספרי דבר' פ"קב ומ"ת שם דף פ"ו ובבלי קידוש' כ"א: ועי' מכרשבי"ז, ונראה כהגת הא"צ, אבל אפשר שנשמטה מלת אף ממקומה וצ"ל בדברי ר' יהודה אף מן המילת וכ"ה במס' עבדים פ"ג שאינו נרצע אלא בגובה של און כדברי ר' מאיר, ר"י אומר אף במילתא: 6 והן וכו'. כלומר משום דפליגא לענין רציעה פליגא לענין מכירה אכ"כ נמכר כל עיקר, דלר"מ אינו נמכר משום שאין אנו יכולים לקיים בו דין רציעה. ובז"ר פ' דאיצטריך לומר דאינו נרצע במוכר עצמו והוא דאינו נמכר הוא לענין מכירת ב"ד, ובש"י כתב להפך דהפליגא לענין מכירה היא במוכר עצמו ולענין רציעה היא במכרוהו ב"ד, ובא"צ מוחק מן והן אומרים נרצע וכו' ומגיה ע"פ הבבלי כ"א: וא"ת מן המילת הוא נרצע. ובש"י כתב דצריך להגיה והוא אומר במקום והן אומרים לא למחוק מלת ר' יהודה וא"צ. — און וכו'. בתוספתא ב"ק פ"ו ה"ה לפי ששמע מהר סיני כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם וכו' וכן בירוש' קידוש' ג"ט ע"ד ובבבלי כ"ב, וברש"י השתדל ליישב בין ב' הלשונות דלמכור עצמו מצינו הפסוק כי לי בני ישראל עבדים והפסוק דלא תגנובו ב"ד, ובמק' לא תגנובו הגיהו במנחת יהודה ובחזקוני לא תגנובו משום דלא תגנובו דרשין לגנוב נפשות וא"צ ומליצת כמין חומר עדיין ל"א נתבררה היטב עיין ספרי במדבר דף יד: 8 [במרצע, ולג' המ"ח יש סמוכין בפ"ו ששם נאמר במרצע הלכה קובעת (או עוקבת ע"פ סוטה טז) המקרא, התורה אמרה במרצע והלכה בכל דבר ועי' רש"י סוטה טז: שם ע"פ ירו' קידוש' ג"ט ע"ד ועי' ג' א"צ להלן: 9 מתכת וכו'. מכרשבי"ז ספרי דברים פ"קב מ"ת שם ט"ו י"ז דף פ"ו ירושל' קידושין ג"ט ע"ד בבלי כ"א: סוטה ט"ו. מס' עבדים והזהיר דף ס"א ובא"צ מוחק כל המאמר ומגיה ע"פ הגמ' דסוטה בג' מקומות הלכה עוקרת המקרא וכו'; 11 הא מה תל וכו'. לשון שאינו רגיל הוא ואעפ"כ אינו יוצא ממשמעו ועי' מכרשבי"ז ואולי צ"ל תל ועבדו לעולם או ועבדו לעולם כמשמעו תל ועבדתם איש

ויקרא כה י ועבדו לעולם, עד היובל; או ועבדו לעולם כמשמעו, ת"ל ושבבתם איש אל אחוזתו. — שם שם מ רבי און, בא וראה שאין הצולם לא חמשים שנה, שנא' ועבדו לעולם — עד היובל; הא כיצד, הגיע היובל יצא, מת האדון יצא. — ועבדו, אותו הוא עובד, ואינו עובד הבן; שהיה ברין, מה אם העובד שש שמיצט הכתוב יציאתו, הרי הוא עובדו ועובד הבן, נרצע שריבה הכתוב יציאתו, אינו דין שיהא עובדו ועובד הבן, ת"ל ועבדו, אותו הוא עובד ואינו עובד הבן; מכאן אמרו, עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת, נרצע והעבירה לא את את הבן ולא את הבת.

פרשה ג

וכי ימכור איש את בתו. בקטנה הכתוב מדבר; אתה אומר בקטנה הכתוב מדבר או אינו אלא בגדולה; אמרת, הואיל ורשאי בהפרת נדריה ורשאי במכירתה, מה הפרת נדריה קטנה ולא גדולה, אף מכירתה קטנה ולא גדולה; ממקום שבאת, מה להלן כשהיא נערה, אף כאן כשהיא נערה; אמרת, הואיל ומוציאין אותה הסימנים מרשות אביה, שהוא רשאי בקידושה כשהיא נערה, ק"ו צד שלא נמכרה.

אל אחוזתו הא מה ת"ל ועבדו לעולם עד היובל: 1 ת"ל ושבבתם וכו'. צריך להשלים איש אל משפחתו תשובו ועיי' מ"ת דברים שם ותיכ' בהר טוף פרק ב' וסוף פרק ז' בבלי קידוש טו ותי' עבד פלח עד יובל: 2 שנא' וכו'. בא"צ מגיה שנא' וישב שם עד עולם וכצ"ל וכן איתא להדיא בפ"ו וכן נראה שהיתה ג' התדב"א דבפ"ו דף ל"ז (הוצאת פרידמאן) אירא אמרו חכמים חמשים שנה נקרא עולם וחנה לא עלתה וגו' וישב שם עד עולם חמשים שנה ולהלן הוא אומר ורצע אדוניו את אדוני וגו' חמשים שנה הלא שמענו חמשים שנה שנאמר בשמואל דהנביא נקרא עולם וחמשים שנה שנאמר בע"ע נקרא עולם ע"כ והמקור לדברים אלו כנראה היא המכילתא בבאן ועי' חזקוני ור' בחיי. — [עד היובל] מתוך ג' כ"י אוקס' מוכח שהדרשה מצוה פ"א דבר' — הא כיצד וכו'. סיומא דברייתא היא ולא מדברי רבי, מ"ע, ובא"צ מוחק כל המאמר, ואולי צריך להגיה ד"א ועבדו לעולם לעולמו של אדון הא כיצד וכו' שכן דרשו בספרי דבר' פ"קב על הפסוק ותי' לך עבד עולם כל ימי עולמו של אדון אף הוא (וצ"ל אפי') נמכר ל' שנה ומ' שנה לפני היובל וכו' וכן מפורש בירוש' קידוש' ג"ט ע"ד וכן דרשו על הפסוק דכאן במדרשבי' ונמצא לפ"ו דהמל' ועבדו לעולם וכו' אינם צריכין אלא רזקין ואין צורך למוחקן לגמרי ואחר מלת שני חסרון וצריך להשלים הפס' דשמואל כאמור לעיל: 4 שמיטע וכו'. כלומר שיוצא אחר זמן מועט ודוחק ונראה אולי שצ"ל להפך ומה אם העובד שש שריבה הכתוב יציאתו (שיוצא בשש ויובל) הרי הוא וכו' נרצע שמיטע הכתוב וכו' שאינו יוצא אלא ביובל עי' לעיל פ"א ד"ה והוא יצא בבפ"ו: 7 ולא את הבת קדושין

ז הא מה אני מקיים ועבדו — 1 היובל א' ג' או ועבדו לעולם עד היובל | אב כשמועו, ז כשומעו — 2 זטב עולם, א לעולם | שנה | ז' ח' | שנא' א' ח' | עד | א' ג' (כבמקרא) שנה — 3 זטב יובל | מ ואם מת | אוטב אדון | יצא | כמ יצא, מ' ג' כי הוא עובד לעולם | ועבדו וכו' | עובד | מ' ח' | ואינו עובד | מ' ג' לא את, זטכפ ג' את | הבן | מ' ג' ולא את הבת — 4 שהיה וכו' הבן בפ"א ש"ו מ' ח' | מ' ומה | ז עובד | אוטב את הבן — 5 שיהא עובדו | ז' ח' | ועובד | ז שיעבד, אוטב ג' את — 6 ואינו עובד | א זטב ג' את | מכאן וכו' הבת | ט' ח' | כ אינו — 7 ילק' וויניצ' הו' א נרצע | נרצע וכו' הבת | א' ח' | והעבירה | מ ח', ק ועבירה —

(2) 8 וכו' וכו' נמכרה ש"בן | מ' ח' | בתו | זטכפ ג' לאמה | א"א בקטנה | ט' ח' | הכ"מ | זטכפ ח' — 9 או וכו' אמרת | כ' ח' | אלא | אטפ ג' אפילו | או בתו | ו בבתו — גדולה | א' בהפ"ר, כ בהפ"ר | ורשאי רק ט', אודכ רשאי — 10 ד היפ"ר, כ הפ"ר, ל הפ"ר | פ נדרים | אף וכו' גדולה | כ ח' | ילק' וויניצ' ואימא ממקום — 11 אטב שבאתה | ז שהיא | כאן | כל | אותה | וקל אותם — 12 אב סימנין, זטב בסימנין | ז אותה | שהיא | א' שהיא רשאי | ק כשהיא

פ"א מ"ב ספרי דברים פ"קב ומ"ת שם מכדרשבי' ירושלמי קדוש' ג"ט ע"ג ובבלי י"ז: והוזייר דף ס"ב ופ"ו: 12 מרשות אביה וכו'. המפרשים נתייגעו לפרש הג' עצמנו ובבב"מ כתב דאפשר דצ"ל שריצה במקום שהוא ור"ל דסימנין מוציאין אדורה מרשות אביה לענין זה שהיא עצמה יכולה לקבל קדושה בתוכמה דר' יהודה אליבא דר"ל בקידושין מ"ד. ובא"צ מוחק מן מרשות נערה כשהיא נערה והיינו כק"ו דגמר' ערכין כט מכורה כבר יוצאה ק"ו שלא תמכר, ואע"ג דלפ"ו הפירוש פשוט עדיין צ"ע דהא גופא דיוצאה בסימנין מנא לן ואע"ג דילפינן לן מקרא, ונר' דעקר הטעם משום דאינו יכול למכרה כשהיא נערה וע"כ אמרו דגם במכורה כבר יוצאה בסימנין וסמכו זה על הכתוב דיוצאה חנם אין כסף, אבל השתא דהא גופא מספקא לן אם יכול למכרה כשהיא נערה מהיכא פשוט לו דיוצאה כשהיא מכורה כבר, ומלשון הרמב"ם ריש פ"ד מהל' עבדים ש' דמשתביא ב' שערות אע"פ שעדיין יש לו רשות בה ויש לו לקדשה לכל מי שירצה אינו יכול למכרה משמע קצת היתה לו הגרסא כלפינוי ומה שכת' בסהת"ה כאן אינו מובן ועי' מכדרשבי' וקדוש' ג' וכתובות מו: והוזייר דף ס"ב ובפ"ו חסרון בסוף:

וכי ימכור איש את בתו. האיש מוכר את בתו ואין האשה מוכרת את בתה; שהיה בדין, ומה אם הבן שאין אביו רשאי למכרו, הרי הוא מוכר את בתו, הבת שאביה רשאי למכרה אינו דין שתמכור את בתה, ת"ל וכי ימכור איש, איש מוכר את בתו ואין אשה מוכרת את בתה.

וכי ימכור איש את בתו. האיש מוכר את בתו ואינו מוכר את בנו; שהיה בדין, מה אם הבת שאינה נמכרת על הגניבה, אביה רשאי למכרה, הבן שהוא נמכר על הגניבה, אינו דין שיהא אביו רשאי למכרו, ת"ל וכי ימכור איש את בתו, האיש מוכר את בתו ואינו מוכר את בנו.

וכי ימכור איש. האיש מוכר את עצמו ואין האשה מוכרת את עצמה; שהיה בדין, מה אם הבן שאין אביו רשאי למכרו, הרי הוא מוכר את עצמו, הבת שאביה רשאי למכרה, אינו דין שתמכור את עצמה; לא, אם אמרת בבן שהוא נמכר בגניבתו, לכך הוא מוכר את עצמו, תאמר בבת שאינה נמכרת בגניבתה, לפיכך לא תמכור את עצמה. — ותמכר על גניבתה, והדין נותן, מה אם הבן שאין אביו רשאי למכרו הרי הוא נמכר על גניבתו, הבת שאביה רשאי למכרה, אינו דין שתמכר על גניבתה; לא, אם אמרת בבן שהוא נרצע, לכך היא נמכר בגניבתה, תאמר בבת שאינה נרצעת, לפיכך לא תמכר על גניבתה. — ותרצע, והדין נותן, מה אם הבן שאין אביו רשאי למכרו, הרי הוא נרצע, הבת שאביה רשאי למכרה, אינו דין שתרצע, ת"ל

מכורה ק"ו וכו' | א אף ק"ו — 1 את בתו | אטכ ח' | ואין טכ ולא | האשה | אשה | את בפ"ג ד' ח' — 2 שהיה בדין וכו' האיש ש"ה מ ח' | אכ מה | למכרו | ט במכירתו | ז בת — 3 בדין | ד כי | איש | זט ג' את בתו | איש בפ"ב וכו' בתו ש"ה א ח' | זטכ האיש — 4 טכ האשה — 5 את בתו | רק ט, דוכ ח' | האיש מוכר את בתו | מ את בתו הוא מוכר | שהיה וכו' בנו ש"ה מ ח' — 6 זט ומה | אטכ גניבה | ז נמכר | על | ב ח' — 7 הגניבה | אטכ גניבה, כ בגניבתו | כ שהיה | אביו | ב ח' | את בתו | אטכ ח' — 9 וכו' ימכור איש | אטכ ח' | האיש | מ איש | את עצמו | מ לעצמו | האשה | מ אשה | מוכרת איש | מ נמכרת לעצמה — 10 — 10 שהיה וכו' אמרת | מ ח' | ט ומה | הרי הוא | ד ח' | הבת | זט בת, אכ תאמר בבת — 11 אינו דין | אטכ דין הוא | עצמה | כ עצמו — 12 אטכ בגניבה, ז על גניבו | לכך | אז טכ לפיכך | הוא | ז ח' | את | ט ח' | תאמר | ד ח' | בבית ד הבת | כ בגניבתה | זטכ על גניבה, א על גניבה — 13 את | אטכ ח' | ותמכר | א ותהי נמכר, כ ותמכור | בגניבתה | זטכ גניבה, א גניבתו | וי לפיכך לא | אטכ ומה | אס | ז ח' | אטכ בן — 14 אטכ גניבו | ז בת | אינו דין | אטכ דין הוא — 15 זטכ גניבה | אטככ לפיכך | א על גניבו, ט על גניבה, זכ על גניבתו — 16 נרצעת | כ נמכרת | לא רצעת | ז אינה נמכרת | אטכ גניבה | ורצעת | ז ג' הבת | אטכ ומה — 17 ט הרי זה | ז בת | אטכ דין

2 שהיה בדין וכו', אין כאן ק"ו אמתי דאדרבה היא הנותנת בן שיפה כחו דאין אביו רשאי למכרו מוכר את עצמו מה שא"כ בבת, בה"מ ומ"ס. ובמ"ע פ' דלא משום יפיו כח דגו בו אלא משום אסור עבדות דהולך וקונה אדון לעצמו וא"כ שפיר קאמי' אם הבן שאין אביו רשאי למכרו התרתה לו למכור את בתו בת לא כש"כ: 4 ואין וכו', סוטה סוף פ"ג ובגמ' שם דף כג: וירושלמי שם יט ע"ב והזהיר סב: 6 שאינה נמכרת על הגנבה. משנה סוטה בבלי וירוש' שם: 9 וכי ימכור איש וכו', בא"צ מגיה דהוא מוכר אותה ואין היא מוכרת את עצמה ובמ"ע מוחק המלך וכי ימכור איש וכן אינו בילק' בכ"מ ואוק' ובהוהיר, אבל גראה שג' הראשונים היתה ג"כ כגרסי' הדפוס שכן הביא הרשב"א גיטין ס"ד: בשם התוס' שהקשו על דרשת הספרי (והיינו המכילתא שלנו) דהא קרא דוכי ימכור איש ל"א מיירי במוכר עצמו ואין לילף מינה דאין האשה מוכרת את עצמה ועי' הרשב"א שם שמתרץ דה"פ כי ימכור איש את בתו, איש מוכר את בתו ואין הבת מוכרת את עצמה וכאן למדך הכתוב דאין אשה מוכרת את עצמה אע"פ שהאיש מוכר את עצמו ע"כ. וגראה דאף לפי ג' הדפ' אין הכתוב לראיה אלא ציין בעלמא להסמך אליו הדין דאינה מוכרת אדר' עצמה: — האיש וכו', גראה מפשט הלשון דבגדולה מיירי דומיא דאיש דלא מיירי בקטן דאין מעשה קטן כלום, אלא ע"כ בגדול קאמר וכנגדו באשה אמר דאינה מוכרת את עצמה וכן משמע מן התוספתא סוטה פ"ב ה"ט [ברם שם אין הדבר ברור מפני שיש מקל' לפרש ש"ה האשה נמכרת לע"פ — ע"כ ב"ד — בגניבתה] ושלא כדעת הרמב"ן עה"ת [בפס' אם אדוניו יתן לו אשה] ועי' תוספ' במ"מ יב: ד"ה מאי וסוטה כ"ג: ד"ה בגניבתו ורשב"א לעיל שהוכיח דאף גדולה אינה מוכרת עצמה מן הגמ' דגיטין וכן גראה ממכורש"ב דף ק"ה ד"ה כי תקנה עבד עברי ועי' ב"ש: 17 ת"ל וכו', בא"צ מגיה ת"ל וכי ימכור איש, הוא מוכר

וכי ימכור איש, איש מוכר אדר' עצמו, ואין אשה מוכרת את עצמה, אבל יש לפקפק בגרסי' זו דאין יש ללמוד מפסוק זה דאינה מוכרת עצמה, ובסנהדרין מגיה ונאמר כי ימכר וכו' פ' דהדין נותן שתמכר בגניבתה ושתמכור עצמה ושתרצע, שהרי מן הכתוב גם כן משמע כן, ומתח' אם מוציאה וכו', דאם יוצאה בסמינים מידי מכירת האב כל שכן שרצא' בסמיני נערות מידי רציעה ועכשיו שאינה נרצעת נסתר הק"ו ואין הלשון משמע כן, וגם הגהות אינה כפי סגנון המכילתא, ולפי

דברים טו יב⁰ כי ימכר לך אחיך העברי או העברייא וגו'; אמרת, אם מוציאה הכתוב מיד מכר החמור, קל וחומר מיד רציצה קלה.

וכי ימכור איש. הא למדנו שהיא רשאי במכירתה, ומנין שהוא רשאי בקדושה; אמרת, אם מוציאה הוא מידי קדושה לידי אמהות, קל וחומר לידי קדושה. ומנין שתהא נקנית בכסף, היה רבי ישמעאל אומר, ק"ו ומה אם שפחה כנענית שאינה נקנית בבעילה, נקנית בכסף, בת ישראל שהיא נקנית בבעילה, אינו שם כד ב דין שתהא נקנית בכסף; ומנין אף בשטר, ת"ל ויהלכה והיתה, מקיש הוויה להליכה, מה הליכתה בשטר, אף הווייתה בשטר. — ר' עקיבא אומר, הרי הוא אומר, אם אחרת יקח לו, מקיש תחתונה לעליונה מה עליונה בכסף, אף תחתונה בכסף. — לא מה. לאמה אחת הוא מוכרה ואינו מוכרה לשתי אמהות; רבי יוסי הגלילי אומר נמצינו למדין שמקדשה קידוש אחר קידוש אחר אמהות, אבל לא אמהות אחר קידוש ואין צריך לומר אמהות אחר אמהות.

לא תצא כצאת העבדים. לא תצא בראשי איברים כדרך שהכנענים יוצאים; אתה אומר, לא תצא בראשי איברים כדרך שהכנענים יוצאים, או אינו לא לא

הג' שבפנים היה אפשר לומר דה"ק דגבי נמכר ע"י אחרים השותה התורה עברה לעברי אבל גבי מוכר עצמו בפ' בהר גבי וכו' ימור אחיך, דמיירי במוכר עצמו לא נמכרה עברה, ואם מוציאה הכתוב ממכר החמור כש"כ מרציעה קלה, ועכשיו דליתא ברציעה נדחה ג"כ הק"ו דתמכר בגניבתה, דיש לתרץ מה לבן שבן נרצע, וקורא למכר חמור משום דקונה בכ"מ, ובז"ר פ' דחומרא דמכר משום דעובד את הבן משא"כ ברציעה, ובכ"ז יש לפקפק ג' שלפניו דמלבד דהפ"י לענין הלמור מן הכתוב דכי ימכר לך קצת דחוק, קשה דאינו מסיים במאי דפתח, דהא עקר השאלה היה אם מוכרת את עצמה, ורק על ידי המשא ומתן יצא לנו ג"כ לענין רציעה, ואם כן אמאי שביק העקר ומסיים בלשון דנראה ממנו כאלו תחלת דיננו היתה לענין רציעה, ע"כ אפשר דצ"ל להפך, אם מוציאה הכתוב מידי רציעה קלה קל וחומר מיד מכר החמור, וה"פ ממאי דפתח הכתוב בעברי ועבריה ובגבי רציעה אינו מוכיר אלא עברי, שמעינן דאנו ולא אונה, ומאחר דהוציאה התורה מידי רציעה קלה היינו דהיא סוף שעבוד, כש"כ מידי מכר חמור דהיינו תחלת שעבוד: 1 אמרת אם וכו'. ר"ל אם יכול למוכרה לשפחות שחוב היא לה, ק"ו שיכול לקבל קדושה שזכות היא לה, אבל הלשון מגומגם, ובז"ר ובש"י פ"י אם יכול למוכרה ולהפקיע מן הקדושים, שכ"ז שהיא ברשות אדון אינו יכולה להרקיע, ק"ו שהוא כביאא לידי קדושה, אבל בירושלמי קדושים נט ע"ג וכן בבלי יט בהא גופא אם יכול להפקיע ממכירה ע"י קדושים פלוגא דתנאים, ובסנהדרין אם מגיה אם מציאה הוא לידי קדושים מדי אהות ק"ו וכו' פ"י דאם רשאי למסרה לקדושים ע"י מכירה, דהא מן דמכירה בזה לקדושי יעוד, כ"ש שזוכה בקדושה כשלא מכרה, וע"י כתובות פ"ד מ"ד ובבלי שם מו: וקדוש' ג: 5 שחאה נקנית בכסף. כלומר שמתקדשת בכסף וכו'. — ומה אם שפחה כנענית וכו'. בירושלמי קדושים נט ע"ב עבד ק"ו זה מאמה העבריה עצמה דאינה נקנית בביתא ונקנית בכסף וע"י בבלי שם ג: וד: 8 אף הווייתה וכו'. ירושלמי שם ובבלי שם ה: 9 אף תחתונה וכו'. ירושלמי שם: 11 אחר קדוש. שזכות היא לה וק"ו שאם מכרה

הוא | ת"ל | אוטב ח' — 1 כי וכו' וגו' | רק ו', אוטב ח'. ק כי ימכר איש, איש מוכר עצמו ואין אשה מוכרת עצמה | מ ואם | מוציאה | ב אוציאה | הכתוב | אוטב הוא | אוטב מידי | ו | ג' קדושה, מ מדי וכן בס', — 2 | מיד | ח', אוטב מידי | ז | לרציעה — 3 איש | מ ג' את בתו | הא | דמפ' ח' | ז במכירה | מ מנין — 4 מ בקדושין | אמרת | א ג' הוא | מידי קדושה | מ ח' | אב קדושה | ק"ו | אוטב ג' מידי קדושה | אב קדושה | לידי בפ"ב | ק מידי — 5 קדושה | ז ח', אב קדושה, מ קדושין | שתהא | אז שהיא, מ שנקנית | אומר | אט ג' אמרת | פ מק"ו | מ מה | אם | ופ' ח' — 6 ז שאין | בבעילה | מ בביתא | אט | כ הרי היא | א הוא | נקנית | בת ישראל | מ אמה העבריה | שהיא נק' | זטמפ' שנקנית | בבעילה | מ בביתא | אינו | דין | אוטב דין הוא — 7 שתהא נק' | אוטב | שתקנה, מפ' שנקנית | והיתה | זפ' ג' איש אחר | מקיש | מ ח', אט | כפ' הקיש | הווייה | מ ח' אט הווייה, כ הווייתה, פ הווייתה | להליכה | מ ח', אוטב להליכתה — 8 להליכה | ז מ הליכה, כ להליכתה | הווייתה | זמ הויה, כ הווייתה | ר"ע וכו' בכסף בפ"ב ש"פ | מ ח' | הרי וכו' | לז | ז ח' | כ ואם — 9 | לז | ב | ח' | אשד' | אוטב | הקיש | אוטב | התחתונה | עליונה | כ העליונה | תחתונה | אב | התחתונה | 10 | אחת | ד ח' | ואינו | זפ' ואינו, ט ואין מ ולא | מוכרה | מ ח', פ מכרה | ר"י וכו' מיעד עה"ס ש"ח | מ ח' | זכ נמצאו — 11 אוטב שהוא מקדשה | קידוש | ט לקידוש | וקידוש | א ח', טב קידוש | אחר אמהות, אבל | א ח' | א ולא — 13 לא וכו' וכו' עה"ס ש"ד | ז ח' | א לא צאת | א | שהכנענים — 14 אומר | ט ג' כן | לא תצא | טב ח' | ברא וכו'

דחוב הוא לה שאינה רשאי למוכרה פעם שניה, אבל בא"צ מגיה אבל לא לאמהות אחר אמהות וק"ו לאמהות אחר קדוש, וכן נראה מן הירושלמי קדושים נט ע"ג וע"י בבלי יח. ולקמן ד"ה בגזרו בה ומסכת עבדים פ"א: 13 לא רצא בראשי איברים וכו'. ע"י לעיל פ"א וכן ת"י לא תפיק כמפקנות עבדיא כנענאי: 14 או אינו אלא וכו'. ע"י Geiger, Urschrift S. 137. שתאריך להוכיח דבאמת לפי ההלכה הישנה עברה אינה יוצאה בשש, ושכן יוצא מן הספרי דברים פ"קית שאמר, יש

תצא בשנים וכיוצא בדרך שהעברים יוצאים, ת"ל כי ימכר לך אחיך העברי וגו', מגיד דברים טו יב שהיא יוצאה בשנים וביובל; אין לי אלא עבריה שאינה יוצאה בראשי אברים וכו'. ועוד ק"ו ומה אם עבריה שהיא יוצאה בסימנין וגו'; לא אם אמרת בעבריה שאינה נמכרת בגניבתה, לפיכך אינה יוצאה בראשי אברים וכו'.

אם רעה בעיני אדוניה. אין רעה אלא שלא נגמלה חסד לפניו. — א שר לא יעדה והפדה. מכאן אמרו, מצות ייעוד קודמת למצות פדייה. ד"א אשר לא יעדה, אם לא יעדה אדון זה יפדה אב; לא ייעד לשנים כאחת; לא ימכור על מנת ליעד, דברי ר' יוסי הגלילי; רבי עקיבא אומר, מוכר הוא, אם רצה ליעד מיעד. — לעם נכרי. הרי זה אוהרה לבית דין שלא ימכרנה לגוי. — בבגדו בה. מאחר שבגד בה, נהג בה מנהג בזיון ולא נהג בה כמשפט הבנות, אף הוא אינו רשאי לקיימה, דברי ר' יונתן בן אבטלמוס; ואין בגידה אלא שקירה, שנאמר בגידה יהודה מלאכי ב יא

יוצאים ט' ח' | און | כ' ח' | אינו אלא | אטכ' ח' — 1
שהעברים | כ"ה אוכלק ורק ט' שהעבדים | העברי |
אט' ח' | וגו' | כ' ח' — 2 אכ' שהוא יוצא | אטכ' בשש |
וביובל | אט' ח' | וגו' | כ' וביובל מניין ת"ל כי עבדי הם
מכל מקום הא אין עליך לזון בלשון אחרון אלא כלשון
ראשון אין לי וכו' | ט' שאין | א' יוצא | אברים | ג' כדרך
שהכ"י יוצא', טכ' ג' עברי מניין (ט' וכו'), כ' ג' ת"ל
העברי או העבריה הקיש עברי לעבריה מה עבריה אינה
יוצאה בראשי אברים אף עברי לא יצא בראשי אברים —
3 כ' מה | ד' שיוצאה | יוצאה | ח' | בסימנין | כ' ג' אינה
יוצאה בראשי אברים עברי שאינו יוצא בסימנין דין הוא
שלא יצא בראשי אברים | וגו' | רק א', ט' וכו' | אטכ' | ח' |
ד עבריה — 4 אטכ' על גניבה | ט' לפיכך וכו' | ק' לפי |
א יוצא | וכו' | א' וגו', כ' אברים תאמר בעברי שהוא נמכר
על גניבתו לפי יצא בראשי אברים ח"ל העברי או העבריה
ו קיש עברי לעבריה מה עבריה אינה יוצאה בראשי אברים
אף עברי לא יצא בראשי אברים — 5 אכ' וס' | ט' גמלה |
אכ' בפניו | אשר וכו' פדיה | ט' ח' — 6 יעוד | א' יבום | כ'
פדויה | ד"א | אטכ' ח' — 7 יעדה | אופ' ג' והפדה | אם לא יעדה |
ט' ח', ז' אשר ל"י | זה | אטכ' ח' | א' יפידה | פ' יפדנה | אכ' פ'
האב, ז' אב, ט' יובל | ז' א' יעדה | זכ' כאחד | ז' ולא — 8
הגלילי | ד' ח' | הוא | אטכ' ח' | אטכ' ואם | כ' לא רצה | אזה
ייעד — 9 זמפ' ורמב"ן ז' | ימכרנה | ק' ימכר, מ' ג' זאת,
פ' ג' האב | מ' ורמב"ן לנכרי | ימכרנה | ק' ימכר, מ' ג' זאת,
ח' — 10 אכ' ונהג | ק' נהג | מנהג | אטכ' ח' |
אכ' בזיון | אכ' ולא נהג — 11 וכן דברי ר' יונתן. בן
אבטלמוס אומר אין | א' אבטלמוס, זמ"ש אבטלמוס, כ'
אבטלמוס | מ' אין ביגוד | אטכ' מ' שיקר | שני' | זכ"א

בעבד עברי מה שאין בעבריה ובעבריה מה שאין בעבד
עברי יוצא בשנים וביובל ובגרעון כסף, מה שאין
כן בעבריה, עבריה יוצאה בסימנים וכו' מה שאין כן בעברי
וכו'. והדברים האלה מופרכים מעצמן דהא הספרי בעצמו
מסיים הא לפי שיש בעברי מה שא"כ בעבריה ויש בעבריה
מה שאין כן בעברי הוצרך הכת' לומר עברי והוצרך לומר
עבריה, הרי מפורש להדיא דעבריה שזה לעברי לענין שש,
וע"כ צריך אתה לפרש דמה שאמר בתחלה: יש בעברי מה
שאין בעבריה וכו' ה"ק מאחר דלא נאמר בפ' במקום אחר
דעבריה יוצאה בדברים שהעברי יוצא בהם וכן יש בדברים
שהעבריה יוצאה בהם ולא העברי הוצרך הכתוב כאן לחזור
לכתוב עברי ועבריה בפירושו, ובבבלי קדושין יח' נתקשו
בברייתא זו ותרץ ר' ששת כגון שיעדה, ולפי מה שפרשנו
א"צ לזה, והא דלא פ"י בגמ' כן משום דלפי פ"י זה הבבא
דיש בעבריה מה שאין בעברי אינה דומה להבבא דיש בעברי
מה שאין בעבריה, ע"י ריטב"א. וע"כ פ"י עלה על דעת
הספרי מעולם לומר דעבריה אינה יוצאה בשש, ואפילו
לדעת המפרשים שפירשו הכתוב דלא כהמכ"י כגון הראב"ע
ורשב"ם לא נתמעט מכאן יציאה בשש לגמרי ולא בא
הכת' אלא לומר דלא שוותה לעברי בכל הצדדי' שיוציאתו
לעולם בשש, משא"כ בעבריה שמצוה על האדון ליעדה ואם
לא יעדה לפעמים יוצאה קודם שש בסימנין ע"י רשב"ם
וראב"ע ודרכה של תורה להחכם פיגילוס: 5 אין רעה
וכו' לאפוקי מדעת ר' אליעזר שפ"י דאין רעה לא שרעה
בנושואיה, מכדרשב"י ובבלי קדושין יט' ות"י כדעת המכ"י;
5 אשר וכו', בא"צ ג' אשר לא יעדה לא ייעד וכו' ומה
שבנתיב גו' לקמן ש"ח אחר מלת מיעד: 6 מכאן משנה ספ"א
דבכורות ועי' מס' עבדים פ"א: 7 אדון וכו', במ"ע מוחק
מוחק מלת זה וגו' והפדה האב ואפשר דצ"ל זה אדון והפדה
זה אב, פ"י דהתא זה סובר דהפדה קאי אצ"ל חו לא
שייך לדרוש דמצות יעוד קודם למצות פדיה מאחר דמצוה
זו על דאדון ומצות פדייה על דאבא. בה"מ וכן ת"י
ויפרוק יתה אבואה. — לא ייעד. נראה דצ"ל לא יעדה לא
ייעד ועי' ג' והוצרך להגות אצ"ל לעיל. — לשנים כמות
פ"י בור"ר לאב ולכן וביאר במ"ע דר"ל דאין יכול לומר
הרי את מקודשת לי או לבני והא מקודשת לכשיבא
הדבר ויותר נראה דצ"ל לשנים כמות כמאמר הגיה בבה"מ
בפ"ד מהל' עבדים ה"ז ועי' מס' עבדים פ"א. — לא ימכור וכו'. דהא אינו יכול למכור אלא לאמה והיעוד תלוי ברשות
אדון ור"ע ס"ל דמוכר הוא ואעפ"כ הדבר תלוי באדון, ז"ר ווי"ג, ובסנהדרין פ"י תח"ק דהכא ס"ל כר' יוסי בר' יהודה
קדושין יח': דמעות הראשונות לא לקדושין נתנו ואינו מיעד אלא א"כ יש עליה עבדות של שנה פרוטה, ור"ע ס"ל דמוכר הוא
באופן זה ואף אם קדשה אחר מיעד דחלו עליה קדושי ראשון. והפ"י בדברי ר"ע דחוק. אבל בא"צ מגיה ע"מ שלא לייעד
ור"ע סבר דמוכר אבל ונא בטל מפני שהתנה על מה שכתוב בתורה, ירושלמי קדושין נט' ע"ג בבלי יט' וכו', ועיין Gelger, Urschrift S. 188, שהאר"ק ומגיה אלא ע"מ ליעד ויכבור ריה"ג דהאמה היא אשת האדון מיד. — לבית דין. בא"צ מגיה

ירמיה ה יא ואומר יכי בגוד כגדו בי בית ישראל; רבי ישמעאל אומר, באדון הכתוב מדבר אשר לקחה על מנת לייעד ולא ייעד, אף הוא אינו רשאי לקיימה; רבי עקיבא אומר, בבגדו בה, מאחר שפרש בגדו עליה.

ו אם לבנו ייעדנה. לבנו ייעדנה ולא לאחיו; שהיה בדין, ומה הבן שאינו

- נכנס תחתיו ליבום, הרי הוא ייעד, אחיו שהוא בא תחתיו ליבום, דין הוא שייעד; לא, אם אמרת בבן שהוא נכנס תחתיו לאחווה, תאמר באחיו שאינו נכנס תחתיו לאחווה לפיכך לא ייעד, ת"ל אם לבנו ייעדנה, לבנו ייעד ולא לאחיו. — כמשפט הבנות. וכי מה למדנו על משפט הבנות, אלא הרי זה בא ללמד ונמצא למד, מה זו שארה כסותה ועונתה לא יגרע, אף בת ישראל שארה כסותה ועונתה לא יגרע, דברי רבי יאשיה; רבי יונתן אומר, בעבריה הכתוב מדבר; אתה אומר כן, או אינו אלא בבת ישראל, כשהוא אומר אם אחרת יקח לו, הרי בת ישראל אומר, ומה ת"ל כמשפט הבנות, בעבריה הכתוב מדבר.

אם אחרת יקח לו. מכאן אמרו, חייב אדם להשיא את בנו קטן; במקום

- דברים ד ט אחר מהו אומר יהודעתם לבניך ולבני בניך, אימתי אתה זכאי לראות את בני בניך, מיכה ג ג בזמן שאתה משיא בניך קטנים. — שארה. אלו מזונותיה, וכן הוא אומר ויאשר תהלים עז כו אכלו שאר עמי, וכתוב יימטר עליהם כעפר שאר; כסותה, כמשמעו; ועונתה,

לאב, וא"צ, ועי' רמב"ן שבי' דלפי זה הוא מאמר לפני עצמו ואינה אזהרה שלא ימכרנה פעם אחרת אבל היא מניעה לגמרי שלא ימכרנה לעכ"ר כי מפני שאמר בע"ע או לעקר משפחת גר השמיענו כאן דבאשה אטור, ע"כ, ואפשר דממלת גר ימשול הוציא שהאזהרה היא על ב"ד שלא יגזרוהו למכרה לנכרי; 3 מאחר וכו'. בא"צ מגיה אין בגידה אלא שקירה וכו' מאחר שבגד בה וכו' אינו רשאי למכרה רע"א וכו' ר"א; ובדפ' קונסטנציא הגדילו בטעות ע"י גזירה מפסקת בין ר' יונתן ומלת בן כאלו הם שני תנאים; ולשון הפ"ז בבגדו בה אין בגידה אלא שיקור שגא' בגדה יהודה ר' ישמעאל אומר וכו' אינו רשאי למכרה ר' יונתן בן אבטולמוס אומר מאחר וכו' הבנות אינו רשאי לקיימה. ע"כ, ודעת ר"ע נשמטה ואף כי אין ראיה דכן ג' במכילתא דבעל פ"ו כמה פעמים אינו מקפיד לשמור את כדר הדברים כמו שהם במכילתא, בכ"ז אפשר דכן הוא הג' העקרת הדפ' דאין בגידה אלא שקור נאות יותר לדעת ר' ישמעאל מלדעת ר' יונתן, אבל במקום לקיימה בדברי ר' יונתן יותר נכון לגרוס למוכרה, ובדברי ר' ישמעאל נכון לגרוס לקיימה ולפ"ז נפרש דר"ע תרומתו ס"ל דמלת בבגדו בה קאי אאדון, רק דר' ישמעאל תופס הכתיב אשר לא יעדה באל"ף ור"ע תופס הקרי לו בוא"ו, ולר' ישמעאל בבגדו בה היא נתינת טעם למלת והפדה והאזהרה היא על ה"אדון ומה שבנתינת הוא מאמר מוסגר כסדרמא דמכילתא לעיל אבל ר"ע היא נתינת טעם למלות לעם נכרי וכו' והאזהרה היא על האב שלא ימכרנה לשפחות אחר אישות, ובשיטת ר"ע תפסו אונקלוס ויונתן שחרגמו הכתוב באופן זה שכן ת"א אם בישא בעיני רבונה דיקימה ליה ויפרקינה לגבר אחרן לית ליה רשו לזבונה במשליה בה וכן ת"י לגבר אחרן לית ליה רשו לזבונה חלף דמני מרה רשותה עלה, ומלות דובין יתה נראה בהן ט"ס במקום

דזמין יתה, ועי' מ"ע אות מ"ה, ולר' יונתן בבגדו בה קאי אאב, והאזהרה היא על האב, ואינו יכול למכרה לשפחות אחר שפחות, ועי' ירושלמי נט ע"ג ובבלי יח: ומכרשבי"י: 6 תאמר באחיו וכו'. בא"צ מגיה לא ייעד ויכנס אחיו תחתיו לאחווה מה בן שאינו קם ליבום קם לאחווה אח שקם ליבום אינו דין שקם לאחווה ת"ל וכו', והגיה כן לסלק קושיית המפרשים דהא איפרוך ק"ו, ואין הכרח ועי' ירוש' קדוש' נט ע"ב בימות יא ע"ב בבלי קדושין יז: ערכין כה: ומס' עבדיו פ"א: 10 בעבריה וכו'. כל' כמשפט צבריה שיעדה אדוניה ור' יאשיה ור' יונתן שניהם הולכים לשטתם לקמן דר"ה לא יגרע, ואונקלוס ויונתן חרגמו בשיטת ר' יאשיה וכן דעת רש"י וראב"ע: 15 קטנים. תוספתא קדושין פ"א ה"א וירושלמי נט ע"ג בבלי יט. יבמות סב: סנהדרין ע: — אלו מזונותיה וכו'. מכרשבי"י כתובות מז:

יהודה] אב ג' ותועבה, א וג' — 1 ואומר וכו' ישראל] מ ח' | בן ד ח' | בית ישראל] אוטב ח', אב וגר' מ אמר ר' ישמעאל | אומר] כ ח' — 2 אוטב שלקחה, מ שלקח | א ולא יעדה | אב ואף | ר"ע וכו' מדבר ש"ב] מ ח' — 3 שפרש] כ"ה זט, אב שפרס, ו שפירש, ק שפירס — 4 אב אם | זט יעדנה | ייעדנה בפ"ב] כ ח', אוטב ייעד | כ כדיו | אוטב ומה אם | ט שאין — 5 נכנס | אב בא, ט קם | הרי' ט ח' | שהוא בא | ז שנכנס — 6 בנן] ט הבן | נכנס] פ קם | לאחווה] אוטב ג' לפיכך ייעד, כ ג' לאחיו | תאמר וכו' לאחיו שה"ס] כ ח' | תאמר | ח' | באחיו | ז אחיו — 7 לא | א ח' | אם | ז | ואם | י יעד | ט יעד | ולא | ז ואינו מיעד, ט ואין יעד | הבנות] אוטב ג' יעשה לה — 8 הבנות] ט ג' מעתה | אלן | ז ח' | זה | ד הוא, פ ח' | זו | א זאת — 9 בת] ט ח' — 10 אוטב א"א בעבריה הכ"מ (א ח') או אינו מדבר (ו ח') — 11 לו | א ח', כ ג' אשה | בת] אוטב בבת | אומר] אוטב הכ"מ | ומה] ט כ מה — 12 הבנות] אב ג' יעשה לה — 13 מ אדם חייב | את] מ ח' | קטן] אוטב ח' | אוטבם ובמקום — 14 מהו | זכ מ הוא | ולבני בנך] כ ח' | מ זוכה | את] אוטבם ח' — 15 בזמן | ז ח', אוטב כשתשיא, כ משתשיא | אוטב את בניך | מ הקטנים | זמ מזונות | אוטבם שג' | ואשר] מ ח' — 16 מ ואכלו | כ דכתיב, ז ואומר | פ כמשמעה | אוטבם עונתה |

- זו דרך ארץ שנאמר וישיב אותה ויענה, דברי רבי יאשיה. — רבי יונתן אומר, שארה בראשית לד ג כסותה, כסות שהוא נופל לשארה, אם היתה ילדה, לא יתן לה של זקנה, זקנה, לא יתן לה של ילדה; ועונתה, שלא יתן לה של ימות החמה בימות הגשמים, ולא של ימות הגשמים בימות החמה, אלא נותן לה כל אחד ואחד בעונתה; מוונתיה מנין, אמרת ק"ו ומה דברים שאינן קיום נפש, אי אתה רשאי למנע ממנה, דברים שהם קיום נפש, דין הוא שלא תהא רשאי למנע הימנה; דרך ארץ מנין, אמרת ק"ו ומה דברים שלא נשאת עליהם מתחלה, אינו רשאי למנע הימנה, דברים שנשאת עליהם מתחלה, דין הוא שלא יהא רשאי למנע הימנה. — ר' אומר שארה זו דרך ארץ, שני¹ איש איש אל כל שאר בשרו וכתוב² שאר אביך, שאר אמך; כסותה כמשמעו; עונתה אלו מוונות, שנא³ ויענך וירעיבך. 10

ויקרא יח ו

שם שם יגיד

דברים ח ג

- לא יגרע, רבי יאשיה אומר למה נאמר, לפי שנא⁴ אם אחרת יקח לו, שומע אני בכת ישראל הכתוב מדבר, <או אינו מדבר אלא בעברית>, ת"ל לא יגרע, ממי גרעים, ממי שנתנו לו כבד. ר' יונתן אומר, בכת ישראל הכתוב מדבר; אתה אומר בכת ישראל, או אינו אלא בעבריה, כשהוא אומר, כמשפט הבנות יעשה לה, הרי עבריה אמורה, הא מה ת"ל אם אחרת יקח לו, בכת ישראל הכתוב מדבר. 15
- ואם שלש אלה לא יעשה לה. ייעד לך או לבנך או פדה; אתה אומר יעד לך או לבנך או פדה, או אינו אלא שארה כסותה ועונתה, אמרת, אין דבר אמור אלא בעבריה, ומה ת"ל ואם שלש אלה, ייעד לך או לבנך או פדה.
- ויצאה חנם. שומעני חנם מן הגט, ומה אני מקיים, וכתב לה ספר בריתות, בשאר הנשים חוץ מעבריה, או בעבריה, ת"ל ואם שלש אלה וגו', חנם מהבסך ולא חנם מהגט. 20

— 1 ז זה | ז וכה"א | כ ויעניה | פ דברי ר' ירמיה | אטכ שהיא נופלת, ז שנופל, פ הראויה | ז פ שאם | היתה | פ היא | זקנה בפ"א | אטככפ מ' ואם | מ' מ' | ט אם | היתה — 2 ילדה | פ ב' לא כל או"א כסות הראויה לה, חדשים בימות הגש, שחוקים בימות החמה | ויענתה | אטככפ ח', מ עונתה | ז ולא, ט ושלא | לה דמ' ח' | אכ כימות | ולא של | אטככפ ושל — 4 אלא וכו' בעונתה | מ ח' | נתן | ז ח' | לה דו ח' | ואחד | ז ח' | ד מזונה | ומה | מ א, א טכ ומה א — 5 מ שאין, מ שאין בהם | אטכ אין את | ז אתה | אק לימנע, טכמ למנוע | אטכ הימנה | מ ק"ו

1 אין דבר וכו'. כלומר טוף הכתוב מוכיח דמיירי בעבריה וא"כ ליכא למימר דקאי אשארה כסותה ועונתה דקאי אבת ישראל כדעת ר' יונתן לעיל, הרי כתמא דמכילתא כר' יונתן וכן מצינו לקמן פ"ב ד"ה והשביעית תשמטנה בסה"ד „כענין שאמרנו" וכן לקמן פ"א בד"ה בעל הבור ישלם מ"מ, [שסתם כדע' ר' יונתן בפ"ו בפס' וכו' יריבון אנש' | ובא"צ מגיה אי אפשר שאין הדבר אמור אלא בבת ישראל, ר"ל הפסוק דלעיל וא"צ: 20 ולא חנם מהגט. משמע דס"ל דאמה היא ארוסה משעת מכירה לו או לבנו, ויבורר הדבר בשעת יעוד וג' פלוגתות בדבר, דעת המכילתא ודעת הת"ק דר"י ברי

לדברים | אטכל שהן | ז חיי | דין הוא | ז מ ח', ז ל"ש שוסף המאמ' ח' — 6 פ אינו | למ ממנה | אכ ומה א — 7 א מתחילה, ט מתחילה | אטכ אין את | זט אתה, מ אי אתה | אטכלמ למנוע, ק לימנע | זמ ממנה | אן מתחילה ט מתחילה — 8 א טכמ תהא | אטכלמ למנוע, ק לימנע | זמ ממנה | ר' אומר עד סה"ד מ' | טל רבי | איש איש ד ח' — 9 א בשרו וגו' | וכתוב | אט ח', כ ואומר | אביך | א ב' הוא, ט ב' היא | אמך | אט ב' היא, כ ב' ווא | כ כשמועו | אטכ מוונתיה | ז וכה"א — 10 א וירעיבך וגו' — 11 ר' יאשיה | מ ח' | ז ר"י אומר אם אחרת יקח לו למה נאמר שומעני | למה נאמר | א ח' | אטכ לפי שהוא אומר — 12 המוסגר רק א | ז ממנו גורעים — 13 מ גורעה | ד מי | אטככמ שכבר נתנו לו | ר' יונתן עשה"ד | מ ח' | ד ר' נתן | אתה וכו' ישראל | טכ ח' — 14 או אינו | אטכ ב' מדבר | אטכ בעברית | כ וכשהוא | יעשה לה | ז ח' — 15 ז אמור | ז מה אני מקיים | אם | כ"ה אטכל כמקרא, דן ואם | ועי' הוצ' גינצבורג | — 16 אטכ אם | אטכ אלה וגו' | מ יעוד, ט יעד | אתה וכו' פדה | זטכמ ח', ז א"כ — 17 אטכ ועונתה לא יגרע | מ אינו מדבר אלא — 18 ז לעבריה | ומה ת"ל | ד ח' | אטכמ אם | אלה | אד וגו', כ ב' לא יגרע | ייעד וכו' חנם שה"ס בפ"א | אדו ח' | מ יעוד | פדה | כ ב' | אתה אומר או לבנך או פדה אם שלש אלה וגו' — 19 ויצאה חנם | רק טמ | שומעני וכו' וגו' שה"ס | א ח' | טכמ שומע אני — 20 זכ

ויצאה חנם. בכנר; אין כסף, כנעורים; שהיה בדין, הואיל ותצא בימי
 הנעורים, לא תצא בימי כנרות, שאלו לא נאמר אלא אחת, הייתי אומר, הן הן ימי
 כנרות, והדין נותן, הואיל ויוצא מרשות אב ויוצא מרשות אדון, מה יוצאה מרשות אב
 שנשתנת ממה שהיית, אף יוצאה מרשות אדון, שנשתנת ממה שהיית, ואימתי נשתנת
 ממה שהיית, בשעה שהיית נערה ובנרה, לכך נאמר שניהם, שלא ליתן מקום לבעל
 דין לחלוק, — ויצאה חנם, בכנר, אין כסף, כנעורים. — רבי יונתן אומר, ויצאה חנם, בכנר,
 אין כסף, כנעורים. — אבא חנן אומר משום רבי אליעזר, ויצאה חנם, בכנר, אין כסף,
 בסימנין, מגיד שהיא יוצאה כנרעון כסף; — רבי נתן או, הואיל ואמרה תורה, הן כסף,
 וכל תתן כסף, מה תן כסף, עד שלא באו הסימנין, אף כל תתן כסף, משיבואו בה
 סימנין. — ר' יוסי הגלילי אומר, אין כסף <ומכה איש ומת יומת>.

10

יהודה דס"ל דמעות הראשונות הן תן קדושה כשמידע
 דעת ר"י ביהודה דס"ל דמעות הראשונות לאו לקידושי
 נתנו, מ"ע, וכן דעת החכם S. 189 Geiger, אצל
 החכם פינליש בספרו דרכה של תורה סי' קנא האריך
 לסתור דעת זו ומפרש דמרבא אבא אורחאומשמיענו דאמה
 צריכה גט אם יעדה אבל לא אמה סתם, ויש למצוא סמוכין
 לסבא זו מן המדרשבי דמרבא שם דאמה שיעדה צריכה
 גט מן כמפשט הבנות ולפי' אין מן הנמנע לומר דגם המכיל'
 דיון מיירי בהאי גזונא, אבל אין להכחיש כי המשך הכתוב
 אינו כן לפי המכיל' והיה אפסר ג"כ לומר שלפנינו
 גשמה דעת ר' אליעזר דמפרש דשלש אלה קאי אשאר
 כסוע', עי' מכדרשבי' ואליביה דורש דצריכה גט, ומשני
 הגרסאות משמע קצת דהנוסח' שלפנינו נשתבש על ידי
 המעתיקים, אבל התרגום דיונתן עכ"פ הוא כפי הג' שבפנים
 ועי' ירושלמי קדושין גט ע"ג בבלי יט. ובהשטמות מ"ע דף
 קטו ע"ב שכתב דבענין זה קאי הפלוגתא שבין ר"ח בן גמליאל
 והכחשים במס' עבדים פ"א באם כתב שטר גרושין לשפחתו
 וצ"ע: 6 ר' יונתן וכו' כנעורים: בוי"ט מוחק הא דר'
 יונתן ובא"צ מגיה ויצאה חנם כנעורים, אין כסף בכנר,
 ובמ"ע כתב דנוסחא אחרינא היא דתני לה להא מילתא בשם
 ר' יונתן וקטעהו הסופרים ולא גר' מנה אלא רישא, ועיין
 לקמן: 8 בסמינן וכו'. אבל בימי נעירות לתורה אינה
 יוצאה ויצאה בכנר בשלא הביאה סימנין ואם הגיעה לימי
 נעירות ולא הביאה סימנין עכ"פ יוצאה בגירעון כסף שלא
 תאמר דמי שראויה ליעדה היא בכלל והפדה אבל איילונית
 לא, מ"ע: — תן כסף וכו'. תן כסף והפדה וכל תתן כסף
 ויצאה חנם אין כסף וס"ל לר' נתן דבימי כנרות נמי אינה
 יוצאה עד שתביא סימני כנרות, מ"ע, ובא"צ מגיה אבא
 חנין וכו' ויצאה חנם אין כסף בסימנים לפי שני והפדה
 מגיד שהיא יוצאה בגירע' כסף הואיל ואמי תורה תן כסף וכל
 תתן כסף, היאך יתקיימו ב' מקראות הללו אלא תן כסף
 עד שלא יבואו סימנין בל תתן כסף וכו', ועי' ג' הפ"ז לעיל
 שורה 1, ולפי' היה אפשר לומר דצ"ל יוצאה חנם בכנר,
 אין כסף כנעורים, דהרי ר' נתן, שהיה ר' נתן אומר הואיל
 ואמרה תורה וכו', אבא חנן משום וכו' חנם בסימנין אין
 כסף בכנר, מגיד: פ"י ר' נתן נותן טעם למה דורש יוצאה
 חנם אבגרות ואין כסף אנעורים ולא להפך ומתירן דהתורה אמרה תן
 כסף לאב כשהיא יוצאה בימי נעירות וזה כתיבין הירושלמי
 קדושין גט ע"ב אבל אבא חנן משום ר' אליעזר מפרש דיוצאה חנם בסימנין, אין כסף אבגרות, ואמרה התורה אין כסף
 ללמדנו דאם לא הביאה סימנין דיוצאה בגירעון כסף דבימי כנרות אין כסף אבל יש כסף בימי נעירות אם לא הביאה
 סימנין ורובה יוצאת קודם ימי כנרות ואולי יש למחוק מלת בסימנין בדברי ר"א ופליג אכולה מלתא וס"ל דאינה יוצאה
 אלא בבגרות, ואין כסף, ללמד שיוצאה בגרעון בא: 10 ריה"ג וכו'. לשון החנוך [מצוה מה] למדנו לחייבי מיתות שאינן
 בתשלומין שנאמר אין כסף ומכה איש ומת וגו' ע"כ, והלשון הזה יש לפרש לב' פנים או דיליק דאין כופר לחייבי מיתות
 ואע"ג דבהדיא כתיב לא תקחו כופר וכו' אפשר דדרוש הפסוק למלתא אתחלתא ואפשר ג"כ דיליק דאין ממון אצל מיתה
 אפילו בחייבי מיתות שוגגין, וכן לשון הפ"ז מכה איש וכו' יומת למה נסמך לכתוב העליון לומר לך אין כסף מכה איש ומת
 מות יומת למדנו שאינו מת ומשלם, והדבר צ"ע, ואודת סגנון הדרש עיין ספרי במדבר צד ג' הערה יד:

ישאר | זטכ כל הנשים | מ נשים | זטכמ מן העבריה |
 או | זטכ ח' | מ או אף העבריה ת"ל חנם אין כסף | זטכ |
 ובעבריה, ט' מ' מנין | ת"ל | כתיב, ט' מנין ת"ל | ואם שלש
 אלה | ז' ח' | וגר' זכ ויצאה חנם | חנם | כ' ח' | או זכ
 מ' מן הכסף ... מן הגט — | ויצאה וכו' יומת ש"ן | מ
 ח' | אטכפ בבגרה | ילק' ווינצ' בבגרה, | בבגרות | א
 ויוצא, זטכ ויצאה | או בימי נעורים, ט' כנעורים — 2
 אב שאילו נא' | אלא | ט' ח' | ט' אחד | הן כנפ' | ח' —
 3 | ויוצאה, | ויצאה, ילק' ווינצ' ויוצא | אטכ האב
 וכן בס' | ויוצאה, | ויצאה | זכ מההיא | וק' יוצא | אטכ
 האב — 4 | שנישתי, כל שנישתי, | כשנשתנת | טכ
 ל שהיתה | אף וכו' שהיית | אטכ ח' | אף | כ"ה זל, |
 ואף, ק' ואם | ויצאה | היא יוצאה, ק' היית יוצא | כשנשתנת,
 ל שנישתי | ל שהיתה | אטכ אימתי, | ואמתי | ואימתי
 וכו' שהיית | כ' ח' | אל נשתנת, ובדפוס ווילנא (בה"מ)
 כאן נשתנה ולמעלה בכלל שנישתי — 5 ט' ל שהיתה |
 בשעה | ח' | טכ ל שהיתה, | זכ שהיית | אטכ
 נאמרו | אטכ שתיין | מקום | ק' ח' — 6 ויצאה וכו' |
 בכ"י אב וכן ט' הוא דבור אחר עם הקודם | חנם | א' ח' |
 בגר' אכפ בבגרה, | בגרונה | ר' יונתן וכו' כנעורים | א
 זט ח', | פ ויצאה וכו' כנעורים דברי ר' נתן | טכ בבגרה
 — 7 פ' א"ח משום ר"א אומר | אב חנין | ט' אומר, כ
 אמ' | ז' אלעזר | אטכ בבגרה — 8 בס"י | א' כנעורים | ד'
 שהוא | אדרי וצא | אומר | ט' ח' — 9 מה תן כסף | ט' ח' |
 באו | אב | ג' בה | אטכ סימנין | ד וואף | אטכ משבאו |
 בה זט ח' | אטכסימנין — 10 ריה"ג אומר אין כסף | כ"ה א
 ככ, בש"ג ח' | המוסגר רק כ —

פרשה ד

מכה איש ומת מות יומת. רמה נאמר, לפי שנאמר וַאִישׁ כִּי יַכֵּה כָּל נֶפֶשׁ וַיִּקְרָא כֹּד יוֹ
 אדם, שומעני, אפילו סטרו סמירה ת"ל מכה איש ומת, מגיד, שאינו חייב עד
 שתצא נפשו. — מכה איש. אין לי אלא שהכה את האיש, הכה את האשה ואת הקטן
 מנין, ת"ל וַאִישׁ כִּי יַכֵּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם, להביא את שהכה את האשה ואת הקטן; אין לי
 אלא איש ואשה שהרגו את האיש והאיש שהרג את האשה ואת הקטן, האשה שהרגה
 את חברתה ואת הקטן מנין, ת"ל וְרוֹצֵחַ הוּא, לתלמודו בא. — מכה איש, אף הקטן
 במשמע, ת"ל וַאִישׁ כִּי יַכֵּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם, להוציא את הקטן. > ואיש כי יכה כל נפש
 אדם<, שומעני אף בן שמונה במשמע, ת"ל מכה איש, מגיד שאינו חייב עד שיהרוג
 בן קיימא.

מות יומת, בהתריית עדים. אתה אומר בהתריית עדים, או אינו אלא שלא
 בהתריית עדים, ת"ל צ"ל פי שנים עדים, הא מה ת"ל מות יומת, בהתריית עדים. —
 מות יומת, בבית דין. אתה אומר בבית דין, או אינו אלא שלא בבית דין, ת"ל
 וְלֹא יוֹמֵת הַרוֹצֵחַ עַד עֵמְדוֹ, הא מה ת"ל מות יומת, בבית דין. — מות יומת,
 בסיף. אתה אומר בסיף, או אינו אלא בחנק, הרי אתה דן, נאמר כאן מות יומת
 ונאמר להלן בנואף מות יומת, מה להלן בחנק, אף כאן בחנק; אתה מקישו למנאף
 ויקרא כ י

(ד) 1 אוטב ומכה | למה וכו' יומת שורה י' מ' ח' |
 אוטב שהוא אומר | כ נפש וגו' — 2 אוטב שומע אני,
 ו שמעני | ו סרט סרטה | פ סטרא | אוטב ומכה | מגיד | ט
 פ' ח' — 3 שתצא ארז' ב' כל | ו נפש, ט נפשה | ו ומכה |
 איש | ט ב' ומת | לא | אוטב פ' איש | ד את איש — 4 אדם |
 א' ג' וגו' | את בפ' ז' ח', ט' ג' האיש | את א' ח' | כ את
 הקטן ואת האשה | אין וכו' הקטן | אט' ח' — 5 ואשה | ו
 ואיש | האיש | ו האשה — 6 ד את הקטן ואת חברתה |
 ואת הקטן | כ ח' | א' הוא בא | בא | וכן ב' מכה איש שומעני
 להוציא את הקטן ת"ל ואיש כי יכה כל נפש אדם להביא
 את הקטן שומע אני (ק משמע) אף בן שמו' (ק אביא את
 הקטן ואת בן שמונה) במשמע ת"ל מכה איש מגיד שאינו
 חייב עד שיהרוג בן קיימא | פ מכה איש להוציא המכה בן
 שמונה שאינו בן קיימא | ו ומכה | ו שומעני אף הקטן — 7
 במשמע | ט ח' וגו' או אינו אלא גדול כמשמע | להוציא
 את הקטן | אוטב ח' | המוסגר רק ו — 8 שומעני | ו יכול, א
 טב שומע אני | אף | כ אפי' | אוטב ומכה | ו עד שיהא
 — 10 אוטב פ' בהתראת וכן בכל | אתה אומר | אוטב
 ח' | בה' | אוטב ח' | ו כן | או אינו וכו' עדים | מ ח' —
 11 ת"ל מ' ש' | כ שנים וגו' עדים | ו ח' | א' ג' וגו'
 הא מת' | ט ח' | מות וכו' עדים | טב ח' — 12 מות
 יומת | בב' | ח' | בב' | ו ג' הכ' | א"א בב' | טב
 ח' | או אינו אלא | כ ח' | שלא בב' | מ ח' | ת"ל | מ

(ד) 2 שומע אני וכו'. ואע"ג דאין לטעות דממ"א [מוכי
 יריבון, כ"ה קושיית הראש] היינו לומדים דאינו חייב אם
 סטרו סמירה אין חדוש אם התורה גלתה לנו בפירוש דאין
 כל מכה בכלל, אבל בדרך תרץ דאי מן וכו' יריבון אנשים
 וכו' ונקח המכה ה"א דהיינו בשוגג, והא דחייבה התורה
 מיתה בהכאת אב ואם הוא אפי' בלא חבורה אבל בשאר
 אדם דוקא בעשה חבורה וכו' דוחק [ועי' לקמן פרשה ד"ה
 ומכה אביו ואמו וסנהדרין פ"א מ"א] ומה שכתב במ"ס כאן
 לא הבינותי. ועי' ס"ז דף שלג וסנהדרין פד: פ"ז והוהיר
 דף ס"ה רש"י וראש: 3 שתצא. מחקתי מלת כל של
 הנוסחא הישנה וכן ליתא בילקוט וכו"מ ופ"ו [ועי' סנהד'
 עח:]: 4 אין לי אלא איש וכו'. כדכתיב מכה איש
 ושניהם בכלל ובא"צ מגיה ואיש כי יכה אין לי אלא איש
 שהכה אשה שהכה את האיש מנין ת"ל מכה איש אין לי
 אלא איש ואשה וכו': 6 לתלמודו בא. לרבות גאשה
 שהרגה את חברתה ואת הקטן, וז"ר וכו' ובמעט פ"ה דה"ק
 מאחר דרוצח הוא מרבה אשה, ואיש כי יכה לאו למעוטי
 אשה שהרגה את הקטן ואת חברתה אחי אלא למעוטי קטן
 שהרג כדאמר לקמן ובא"צ מגיה וגורס כן בהדרא א"כ למה
 נאמר איש, ולפי הלשון דלקמן פ"ה ד"ה וגונב איש אפשר
 דצ"ל כאן ושם מ"מ א"כ למה נאמר איש לתלמודו בא, ועי'
 ספר היוכל לכבוד מרדכי ישראל הלוי ז"ל עמ' 10 ות"כ
 אמור פרק כ ה"א. — הקטן בא"צ משלים שכתב: 7 ואיש
 כי יכה כל נפש אדם שומעני וכו'. הוספתי על פי ספר
 והוהיר וכן נראה ג' רש"י ולעיל מחקתי מה דאיתא בדפ'
 גאחר לתלמודו בא וכן ליתא בילקוט וכו"מ ובסי' והוהיר,
 אבל במע' מקיים גרסת הדפוס לעיל וכאן אינו גורס אלא
 עד להוציא את הקטן וכן מגיה בש"י ואע"י לקמן פ"ה

שג' — 13 ולא | ולמ' ח', אוטב לא | יומת הרוצח | מ ח', וטבכל יומת הרוצח. ו ג' הרי שלא בב' הכי' | עד עמרין
 דז ח', טב עומדו, ט ג' וגו', מ ג' לפני העדה | הא וכו' יומת | ט ח' | ת"ל | ו אני מקיים | בב' | טב ח' — 14 בסיף | ו
 בחנק וכן בס' | א"א וכו' למנאף עה"ש שג' | מ ח' | א"א בסיף | ט ח' | בחנק | ו בסיף | נאמר וכו' למגדף עה"ש שב' | ח' —
 15 להלן | וט ח' | ט מות יומת בנואף | אר בסיף... בסיף | ו עד שאתה | א מקיש וכן בס' | ו לנאף —

ויקרא כד טז ואני מקישו למגדף, נאמר כאן מות יומת, ונאמר במגדף מות יומת, מה להלן בסקילה, אף כאן בסקילה; אתה מקישו למנאף ואני מקישו למגדף > אתה מקישו למגדף, ואני מקישו למנאף <, ת"ל שופך דם האדם וגו'; עדין אני אומר, יקו לו דם משאר דברים כא ד, ט איברים וימות, ת"ל ויערפו שם את העגלה בנחל. ואתה תבער הדם הנקי מקרבך,

הקיש שופכי דמים לעגלה ערופה, מה עגלה ערופה בהתות הראש, אף כל שופכי דמים בהתות הראש. עונש שמענו, אוהרה לא שמענו, ת"ל לא תרצה.

ואשר לא צדה וגו'. אחד שהרג נפש בשוגג, ואחד שהרג נפש במזיד, בא מזיד ונפל ביד שוגג; הא כיצד, היה מעגל במעגלה ונפלה עליו והרגתו, היה יורד בסולם ונפל עליו והרגו, היה משלשל בחבית ונפלה עליו והרגתו, הרי זה גולה; אבל היה מושך במעגלה ונפלה עליו והרגתו, היה עולה בסולם ונפל עליו והרגו, היה דולה בחבית ונפסק החבל ונפל עליו והרגו, הרי זה אינו גולה, בא מזיד ונפל ביד שוגג, וכן הוא אומר כבאשר יאמר משל הקדמוני וגו', והיכן אמור ואשר לא צדה והאלהים אנה וגו'.

ושמתי לך מקום. אבל לא שמענו להיכן, הרי אתה דן, נאמר מנום לשעה, ונאמר מנום לדורות, מה מנום האמור לדורות, ערי הלויים קולטות, אף מנום האמור לשעה, מחנות הלויים קולטות. — איסי בן עקיבא אומר, ושמתי לך מקום, למה נאמר, לפי שהוא אומר, שבו איש תחתיו וגו', לו אלפים אמה; אתה אומר, אלו אלפים שמות טז כט אמה, או אינו אלא ד' אמות, הרי אתה דן, נאמר כאן מקום, ונאמר להלן מקום, מה

ד"ה וגונב איש ומכרו: 11 עמו הקוד' ת"ל על פי וכו' מכור פ"א מ"ט מדרש תנאים יו דף קא ועיין ספרי במדבר דף קכב הערה יט וכו' ופ"ו והזהיר דף סו: 13 ת"ל ולא ימות וכו'. פ"ו והזהיר שם ועי' ספרי במדבר דף ריב ורכא ות"כ פרשה י' ה"ד: 14 עמו הק' הרי בשי' מגיה והרי: 3 ששאר אברים. כלומר מאחד מאבריו ומגלן דדוקא מן הצואר והג' משני אי אפשר לישיבה לפי דעת: 5 אף כל שופכי וכו'. סנהדרין פ"ט מ"א בבלי גב: וירושלמי שם כד ע"ב ובמקום נאמר כאן ובערת הרע מקרבך צ"ל ובערת דם הנקי מישראל שופטים יט יג ועיין מכרשביי דף קכה וקטב ומ"ת סוף שופטים, ודע דמן הירושלמי מוכח בגדרג, ממול עורף, ואל תתמה דהרי לר"י דאמר מניחין את ראשו על הסדן יוצא להדיא דס"ל כן ותשמע מניה לרבנן ועי' ענפי יהודה לספ' והזהיר, שטה מקובצת כתובו לז ומכ"י לקמן ומ"ע, Monatsschrift 1906, S. 692 ות"י פ"ז: 6 עונש וכו'. לעיל מ"ט בחדש פ"ח ד"ה לא תרצו: 9 ה"ז וכו'. ב"א צ"ע מוחק מכאן עד אינו גולה ש' יא, ובאמת דאנו שייך לכאן ואשגרת לשון הוא או נשנה אגב גררא אבל אין למוחקי: 11 ונפל וכו'. צ"ל ונפלה עליו ודוהרגתו, ועיין ריש פרק ב דמכות ובתוספתא שם ואע"ג דנלמא מן הכת' דדרך עליה פטור ודרך ירידה חייב עי' בבלי שם ז: מ"מ צריך ליתן טעם לדבר ודוחק לומר דדרך עליה היו כמו קרוב לאונס ובדרך ירידה אינו אלא במדרגת שוגג, דמאי פסקא, ועי' רמב"ם הלכו' רוצח פ"ו חייב וייתר נראה דטעם הדבר דבדרך ירידה המעשה בא מכחו אבל בדרך עליה הא המעשה אינו בא מכחו ונראה כ"ל הוא רק גורם בעלמא, וכלל הדבר דאינו גולרי בשוגג אלא במקום שאם היה עושה כן במזיד היה נהרג וזו לא משכחת לה אלא בדרך ירידה: 12 וכן הוא אמר וכו'. מכות י: ורש"י: 16 מחנות וכו'. מכות יב וזבחים קיז. והזהיר דף ס: רש"י: 17 לפי שהוא וכו'. עירי נא. ועי' ס"ד דף רפז ושו"ג: 18 מה מקום וכו'. ב"א צ"ע גורם מה מקום

1 ואני מקישו ז הקישו | ונאמר | ט' להלן — 2 אתה וכו' למנאף שה"ס | זכ' ח' | המוסגר כלו ח' | אתה מקישו למגדף | א' ח' | ואני | כ"ה אב, ק' אני — 3 כ' אף ת"ל, מ"פ ש' | וגו' | ז' ח', כ' ב' באדם וגו', מ"פ ב' באדם דמו ישפך | עדין מ' ח' | ז' ועדיין | ד' אנו ואמרי' | מ' יקינו | משאר | כ"ה מ, ארמ"ט משני, ז' בשני — 4 וימות | ח' ח' | את | מ' ח' | בנחל מ' ח' | הדם | ד' ח', כ' ב' וגו' | הנקי | ד' ח' | מקרבך | אד"ט ח' — 5 ו' הוקשו | מה ע"ע בהתו' הראש | מ' מה להלן מן הצואר | א' ראש וכן בס' | כל | אומ' ח' — 6 בהתו' הראש | מ' מן הצואר | א' אמ' אוהרה מנין — 7 ואשר וכו' וגו' שורה יג | ט"מ ח', ט' ג' במקומו ואשר לא צדה פרט לנתכוון לזרוק שתים חורק ארבע ונראה דאין זה מן המכילתא | וגו' | כ' ח', ז' והאלהים אנה לידו | ז' את הנפש וכו' — 8 ביד | אב' על | ז' באיזה צד, ז' כאיצד | א' במעגל, ז' במעגלה | אב' והרגתהו | היה וכו' | והרגו | א' ח' | יורד | זכ' עולה, ק' עולה — 9 ונפל | זכ', ד' ונפלה | והרגו | כ' והרגתהו וכן בס' | היה וכו' | והרגו שה"ס | א' ח' — 10 כ' והרגתהו וכן בס' | זכ' יורד, ק' יורד עולה | 11 בחבית | אז בחבל | ונפל עליו | ח' | ז' והרג, אב' והרגתהו — 12 כ' הקדמוני מרשעים יצא רשע | והאלהים וכו' | ח' ח' — 13 וגו' | אב' לידו — 14 ושמתי לך מקום | ד' ח', ז' מ"פ | ג' אשר ינוס, ז' שמה | ט' שמעתי, ז' שומעני | ד' היכן | הרי' דומ' ח' | אתה דן | מ' ח' | ד' הרי נא' — 15 | לשעתא | ז' מה להלן ע"ה | אף כאן מה"ק — 16 מ"פ מחנה | מ' קולטת | איסי וכו' עשה | ד' מ' ח' | א' אסי | א' עקבי, ט' יעקב, כ' עקביה,

מקום האמור להלן אפים אמה, אף מקום האמור כאן אפים אמה, ושמתי לך מקום וגו'. וכי יויד איש. למה נאמ' פרשה זו, לפי שהוא אומר, ואיש כי יכה כל נפש אדם וגו', יכול אף המויד והשווג ואחרים והמרפא שהמית והמכה ברשות בית דין והרודה בבנו ובתלמידו במשמע, ת"ל וכי יויד, <להוציא את השווג>, איש, להוציא את הקטן; איש, להביא את האחרים; רעהו, להביא את הקטן; רעהו, להוציא את אחרים. — איסי בן עקיבא אומר, קודם מתן תורה, היינו מוזהרים על שפיכות דמים, לאחר מתן תורה תחת שהוחמרו הוקלו; באמת אמרו, פטור מדיני בשר ודם, ודינו מסור לשמים.

להרגו בערמה, להוציא חרש שומה וקטן, שאינן מערימין. — להרגו בערמה, להוציא מרפא שהמית, והמכה ברשות בית דין, והרודה בבנו ובתלמודו ואף על פי שהיו מוידין אינן מערימין.

מעם מזבחי תקחנו למות. מגיד שמבטלים העבודה מידו, ויוצא ליהרג. מעם מזבחי תקחנו למות, בא הכתוב ללמדך על רציחה שתדחה את העבודה; שהיה בדין, ומה אם שבת שעבודה דוחתה, אין רציחה דוחתה, עבודה שהיא דוחה את השבת, אינו דין שלא תהא רציחה דוחתה, ת"ל מעם מזבחי תקחנו למות, בא הכתוב ללמד, על רציחה שתדחה את העבודה. ותהא רציחה דוחה את השבת מק"ו, ומה אם עבודה שהיא דוחה את השבת, הרי רציחה דוחתה, שבת שעבודה דוחתה, דין הוא שתהא רציחה דוחתה, לא, אם אמרת בעבודה, שקבורת מת מצוה דוחתה, לפיכך רציחה דוחתה, תאמר בשבת, שאין קבורת מת מצוה דוחתה, לפיכך

ל עקיבא — 17 ג' ט"ז — 1 ושמתי לך מקום כ"ה אדכ ורק ט (ובהוצ' ויולגא) ח' — 2 מ יויד וגו' והשאר עסה"ד ח' | איש ט, א ג' וגו' | א נא, וט נאמר | פרשה זו | אט ח' — 3 ג' וגו' | אטב ח' | יכול | אבך ח' | אף | אבך ואף, ט בין | ואחרים | ומהחרים | ט ורופא | טפ ומכה — 4 המוסגר רק ט — 5 איש להביא וכו' הקטן | ט ח' | האחרים | א אחרים | את בפ"ד | כ ח' — 6 אחרים | ט האחרים | א אסי | א עקיבא, כל עקיבא, י עקב — דייגו וכו' לאמ"ת ט ח' — 7 תורה, א ג' היינו מוזהרין | תחת | אטבך ח', א ג' לאחר | כ שחומרו | ט הקלו | ד ודינן, א ודינן — 8 א בידי שמים — 9 להרגו וכו' מערימין | כ ח' | אט להורג | שוטה | מ ח' | טפ שאין | מערימין | א מערימין, מ ג' וכן שלח בית דין והרופא וכו' | כ להורגו | להרגו בערמה | טב ח' — 10 להוציא וכו' מערימין | מ ח' | ט ולהוציא | ט רופא | ט ותלמידו — 11 אטב אע"פ שהן מזידין אבל אין מער' — 12 מעם וכו' ליהרג | מ ח' | ד מזבחי וגו' | אטב עבודה | כ להרגו — 13 למות | ד ח' | טבמ ללמד | טפ הרציחה | את | מ ח' — 14 שהיה וכו' העבודה שורה | טו ח' | דוחתה בפ"ב | ד דוחה אותה — 15 תקחנו למות | ט ח' — 16 ט הרציחה | ותהא וכו' מק"ו | כ"ה גרס' הילקוט, אכמך רציחה שהיא (מ ח') דוחה את העבודה ואינה (ק אינו) דוחה את השבת שהיה בדין, ול

האמור כאן אלפים וכו' האמור להלן ונראה דעקר המאמר אקרא דשבו איש תחתיו והועקק לכאן, מ"ע: 1 ושמתי וכו', מיותר וכן בילקוט ליתא: 3 אף וכו', בא"צ מגיה אף ההורג אחרים והחרש והשוטה שמתינו והמרפא וכו': 4 להוציא את הקטן וכו', ר"ל הקטן שהכה ומביא הקטן שהוכה וכן מביא אחרים שהכה ומביא אחרים שהוכה ואין הסדר ישר ובא"צ ג' להוציא את הקטן רעהו להוציא אחרים ומה שבנתים מוחק וכן ליתא בילקוט: 3 [יכולי], ובפ"ו סמך דרש זה לפס' וכי יויד איש על רעהו בל"ז יצא הרופא ומכה ברשות בית דין והרודה את בנו והרב המכה את תלמידו: 6 איסי בן עקיבא וכו', כעין זה סברתו בספרי במדבר דף ר"ט: [יש כאן דמיון בסגנון הלשון בלבד ועיין לקמן במאמר ר' יצחק]: 9 להרגו בערמה. בא"צ מגיה כי יויד ומוחק שאינן מערימין לקמן וא"צ דבספרי זוטא דף שלג ממעט ג"כ שוטה ממלת ערמה ועי' שם כל הענין: 10 שהיה בא"צ מגיה שהן [וכן הג' בכ"ז] אקספרד וילקוט וכ"י, ונראה שהיה הנכונות: 11 מגיד. בא"צ מוחק מ"ה זו וגם מלות מעם מזבחי תקחנו: 12 שמבטלין וכו', וכ"ה בתי' אפילו כהנא הוא ומשמע ע"ג מזבחי וכו' בתרגום ירושלמי אבל בגמ' יומא פה. איתא מעם מזבחי ולא מעל מזבחי, וצריך לזקק בלשון הברייתא דשם דאי אפשר דנשנית כן בעקרה, ועי' לקמן פ' כי השא ותוספתא שבת פ"ט ה"ו וכשיטת הגמ' ביומא כ"ה במכות יב. אבל לפי הירושלמי שם לא ע"ד הדבר שנוי במחלוקת ורש"י עה"ת פ' אליבא דהגמ' דידן וכן פ' בסנהדר' לה: והרמב"ם פ"ה מהלכות רוצח ה"ב וי"ג נראה דהולך ג"כ בשיטת המכילתא ועי' ט"ז: 15 ותהא רציחה וכו' ובא"צ גירס

ח' כ"ז והג' מקוטעת: אינו דוחה את השבת שהיה בדין ומה וכו' — 17 ומה וכו' מתלמידי עה"ש א"מ ח'. | שהיא | כ ח' | בתמנה | אטב דוחה אותה | 18 דין הוא ט אינו דין | הוא | כ ח' | מת | אכ ח' — 19 דוחתה | א ח' | מת | אכ ח' —

- שמות לה ג לא תהא רציחה דוחתה, אמר תלמיד אחר מתלמידי ר' ישמעאל, הרי הוא אומר, ולא תבערו אש בכל מושבותיכם, שריפה היתה בכלל ויצאתה, ללמד, מה שריפה מיוחדת שהיא אחת ממיתות ב"ד, אינה דוחה את השבת, אף כל שאר מיתות ב"ד לא ידחו את השבת. ותהא קבורת מת מצוה דוחה את השבת, והדין נותן, ומה אם עבודה, שהיא דוחה את השבת, קבורת מצוה דוחתה, שבת, שעבודה דוחתה, דין הוא שתהא קבורת מצוה דוחתה, לא, אם אמרת, בעבודה שרציחה דוחתה, לפיכך קבורת מצוה דוחתה, תאמר בשבת שאין רציחה דוחתה, לפיכך לא תהא קבורת מצוה דוחתה, לכך נאמר ¹לא תלין נבלתו על העץ וגו', בו ביום שנהרג בו ביום יקבר. רציחה דוחה את העבודה ואין פקוח נפש דוחה את העבודה; שהיה בדין, ומה אם שבת שאין רציחה דוחתה, פקוח נפש דוחתה, עבודה שרציחה דוחתה, אינו דין שיהא פקוח נפש דוחה את העבודה, <ת"ל מעם מובחי תקחנו למות, בא הכתוב ללמדך על העבודה, שאין פקוח נפש דוחה את העבודה>. ר' שמעון בן מנסיא אומר, ויהא פקוח נפש דוחה את השבת, והדין נותן, אם רציחה דוחה את העבודה שהיא דוחה את השבת וכו'.
- מעם מובחי תקחנו למות, למות ולא לדון ולא ללקות ולא לגלות. — מעם מובחי תקחנו למות. נמצינו למדין שסנהדרין בצד המזוכה; אף על פי שאין ראה לדבר ובר לדבר, וינסיא יואב אל אהל ה' ויחזק וגו'.

מ"א ב כח

ומנין לרציחה שאינו דוחה את השבת שהיה בדין וכו': 1 דוחתה. בא"צ הוסיף כאן ותהא קבורת מת מצוה דוחה את דושהבר והדין נותן וכו' דין הוא שתהא קבורת מת מצוה דוחתה ומוחקה לקמן: 2 אשנוגרי, קטוע וצריך להשלים ע"פ המכילתא לקמן פ"י ויקהל, ובא"צ מגיה על פי לשון הגמרא ידבמות ו': ועי' בח"ג וברושלמי שבת ט ע"ג מובא בשם ר' ירמיה וצ"ל שם [וקשיא על דר' מנסיא] דמר ר' ירמיה דבעבודה לצורך יצאת תלמוד על בתי דינים וכו' בתירוץ של ר' שמואל בר אבדומא צ"ל: מכיון דתמימר (לצורך) [ללמד] יצאת כמי שיצאת שלא לצורך ודבר שיצא שלא לצורך (מלמד) [חולק]: 6 לא אם וכו'. בא"צ גורס כאן לפי הגהות לעיל ועתה חזר הדין לא אם וכו': 8 לכך נאמר וכו'. ודרשין ביום שאתה רוצו אתה קוברו ובשבת שאין אתה רשאי לרצוהו אף קבורה אסור כן מפורש בשאלות ויחי ס' לד, ובא"צ ג' נאמר ואפשר דגליון הוא והיה ראוי להיות לעיל קודם מאמר אחר ובה לפנים שלא במקום ועי' כל הענין סנהדרין לה: 9 ואין פקוח וכו'. מפרשי המכילתא הגיהו כאן כדי שתסכים המכילתא אל ההלכה דאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ע"כ מגיה בא"צ ק"י לפקוח נפש דוחה את העבודה, ומה וכו', ומן ת"ל ואילך לא גרס וכן ג' הו"ג ומגיה בתחלת רציחה דוחה עבודה ופקוח נפש דוחה עבודה שהיה בדין וכו', ובז"ר כתב שחסיירה בבא אחת וצ"ל לא אם דחתה פקוח נפש את דושהבר שהיא קלה תדחה עבודה שהיא חמורה ת"ל וכו' ללמדך על פ"ג שדוחה העבודה כלו' דלחיותו אפילו מעל מובחי כדאיתא ביומא פה: ובמ"ס מגיה וכן פקוח נפש דוחה עבודה ודין הוא ות"ל וכו' לא גר' אבל בש"י ומ"ע מקיים הגרסי' הישנה ובעל מ"ע מביא סמוכין לדבר דכך היתה הלכה הקדומה דאין פקוח נפש דוחה עבודה ואסמך לה הכא אקרא דכתבי למות ולא לחיות: 12 ר"ש בן מנסיא וכו'. בא"צ מוחק כל המאמר ועי' לקמן פ' כי תשא [ברם] שם נאמרו הדברים בשם ר"ע ומאמר ר"ש בן מנסיא נזכר שם לפי גרסת מ"ח ועי' יומא פה: ואפשר שנתעברו בבאן ע"י דמיון הענינים ב' ק"ו שונים וצ"ל כאן פקוח נפש דוחה את העבודה ק"ו מרציחה ומה רציחה שאינה דוחה את השבת דוחה את העבודה פקוח נפש שדוחה את השבת

1 [לא] אכ ח' | רציחה | א ח' | ט דוחה | אמר וכו' | מ משום ר' ישמעאל אמרו | אמר | ק ח' | הו"א | מ הרי נאמר — 2 ט תבערו וגו', ד אש וגו' | מושבותיכם | מ ג' ולהלן הוא אומר והיו אלה לכם חקת משפט בכל מושבותיכם מה להלן בית דין אף מושבות האמור כאן בית דין | ט והלא שריפה | שריפה וכו' | ללמד | א וילמה יצאת | א ללמוד | ב ומה — 3 מ ג' | ב"ד | מ ג' | אבמלאכה | טמ ואינה | אכ ואף | כל | מ ח' | ידחון | ט דחו — 4 ותהא וכו' העבודה ש"ב | מ ח' | ותהא | כ ב' מצות | מת | אכ ח' | אכ מה — 5 את | ד ח' | השבת | כ ח', ד שבת | קבורת | ט ג' מת וכן ב' פעם שבסמ' — 7 לא | אכ ח' | קבורת | ט ג' מת, כ מצות קבורה — 8 לכך | אטכך ח' | על העץ | כ ח' | וגו' אט ח' | בו בפ"א | אטכ ח' | ביום בפ"ב | ט ח' — 9 אם | ט ח' — 10 דוחתה | אטכ דוחה, ט ג' אותה | דוחתה בפ"ב | אטכ דוחה את השבת | דוחתה בפ"ג | אטכ דוחה, ט ג' אותה — 11 את | א ג' | ונשנה בטע"י השבת עבודה שרציחה דוחה אינו דין שיהא פקוח נפש דוחה את | המוטגר ח' | וב ל | אט ללמד | העבודה רק ט, ק עבודה, א עבדת | שאין כ"ה ט, אק שיהא — 12 ט ר' ישמעאל בן מנסיא | ויהא | מ ח' — 13 והדין וכו' השבת | מ ח' | ובמקום זה ג' שני ושמתם את השבת כי קדש היא לכם היא מסורה בידיכם ואי אהבם מסורים בידי | אכ אם דוחה רציחה | ט אם רציחה שהיא דוחה את העבודה עבודה דוחה את דושהבר פקוח נפש שהיא דוחה את העבודה לא כל שכן — 14 כ ת"ל מעם | מעם מובחי | מ ח' | למות בפ"ב | אמפ ח' | ולא בפ"א | פ לא | טמ לדין | ילק' ויני' | לידון | ולא בפ"ב | כ לא, מ ח' | ללקות | מ ח' | ולא לגלות | פ ח' — 15 מעם מובחי | מ ח' | נמצינו | מ ח', כ מצינו | מ למדנו לסנהדרין שהם | אטכמ ואעפ"י — 16 ילק' ויני' שנאמר וינס | אל

פרשה ה

- ומכה אביו ואמו מות יומת. למה נאמר, לפי שהוא אומר ^עעין תחת עין וגו' שמות כא כד והרי הכתוב מוציא מכללו להחמיר עליו שיהא במיתה, לכך נאמרה פרשה זו.
- ומכה אביו ואמו, אין לי אלא אביו ואמו, אביו שלא אמו ואמו שלא אביו מנין, הרי אתה דן, הואיל והמכה חייב והמקלל חייב, מה המקלל אחד אחד בפני עצמו, אף המכה אחד אחד בפני עצמו; לא אם אמרת במקלל שהוא חייב על המתים כחיים, לפיכך הוא חייב על כל אחד ואחד בפני עצמו, תאמר במכה שאינו חייב על המתים כחיים, לפיכך אינו חייב על כל אחד ואחד בפני עצמו, שאין ת"ל ומכה אביו ואמו אלא אפי' אחד מהן, דברי רבי יאשיה; רבי יונתן אומר, משמע שניהם כאחת, ומשמע אחד אחד בפני עצמו, עד שיפרוט לך הכתוב יחדו; רבי יצחק אומר, וכי לא באת אמו לא להחמיר או להקל עליו, לא מפני שהוחמר בו הוקל בו, ת"ל ומכה אביו ואמו. ומכה אביו ואמו, מכה שיש בה חבורה; איהא אימר, מכה שיש בה חבורה, או אינו אלא מכה שאין בה חבורה; אמרת, ומה אם מדת נויקין מרובה, אינו חייב עד שיעשה בהן חבורה, מדת עונשין מעוטה, לא יהיה חייב עד שיעשה בהם חבורה, הא מה ת"ל מכה אביו ואמו, מכה שיש בה חבורה.
- מות יומת, בחנק, אתה אומר בחנק, או אינו אלא באחת מכל המיתות האמורות בתורה; אמרת, זו מדה בתורה, כל מיתה האמורה בתורה סתם, אין אתה

אינו דין שתדחה את העבודה וכו' מגיה ומה פ"נ דוחה דרעבודה והעבודה דחי שבת אינו דין שיהא פ"נ תדחה שבת, רציחה תוכיח שדוחה עבודה ואין דוחה שבת ת"ל לעשות את השבת לדורותיכם. אמרה תורה חלל עליו שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה וא"נ ובש"י מגיה אם דוחה את העבודה שהיא דוחה את השבת לא ידחה את השבת: 14 עמ' הקו', לרין. שעדיין לא נגזר דינו: 15 שסנהדרין וכו'. דמדכתב רמקחן ללמות משמע דאינו מחוסר אלא לקחה, מ"ס, ואפשר דהלמוד הוא מיוסד על הפגור' דלמות היינו לגמור דינו למיתה ופליג על התנא דלעיל ועי' מדרשבי' ולעיל סוף פ' יתרו: 16 יוחזק וכו'. פ"י דמסיים ויאמר כי פה אמות והיינו שהיה יודע שאין המזבח קולט אבל רצה להיות מהרוגי ב"ד דנכסיהן ליורשין ולא מהרוגי מלכות כדאיתא בירושלמי מכות לא ע"ד ובבבלי סנהדרין מות: ומדרש שמואל פ"ה, ובא"צ מגיה זהו ש"י וינס יואב וגו' לסנהדרין ברח:

(ה) 2 פרשה זו. רש"י, והזהיר כאן ודף סז: 4 מה המקלל וכו'. לקמן בדי' ומקלל ות"כ קדושים פרק ט ה"ב ופרק י' ה"ה, סנהדרין סו. פה: שבעות כז: 7 שאין ת"ל וכו'. צ"ל ת"ל ומכה אדם יומת ע"י ת"כ אמור פרק כ ה"ה דמפרש דימירי במכה אביו וכן הגיה' בור' ושי' ובא"צ ועי' רא"ם וכבר הגיה כן הר"ש בפירושו על הת"כ במקומו שם ועי' מדרשבי' אבל בבה"מ פ' דיריו דומכה דריש דנוסף על ענין ראשון דכשם דכי יזיר ביחיד איירי ה"ב ביחיד ובמ"ע פ"י דהר"ה' מדמשמש הכרוב באותו הלשון של דין מקלל ואם"ה' רוצה לשנותו מדין מקלל הול"ל ומכה אביו את אמו אלא ע"כ לאקשוי עם מקלל אלו: 9 וכי לא וכו'. כלומר דלאינו כונה הוסיפה התורה אמו להקל או להחמיר ומאחר דחזינון דהחמירה התורה בהכאה אין סברא שבאת אמו להקל אלא להחמיר דיתחייב על אחד משניהם מ"ע וענפי יהודה לט' והזהיר דף סז וכעין זה פ"י בש"י דכיון דלהחמיר בא הכתוב להוציא מכלל עין תחת עין ע"כ דאמו לא באת להקל, ופ"י הו"ר כאן דחוק אבל בא"צ מגיה או במכה שיש בה מיתה הכתוב מדבר ר' יצחק יאמר וכי לא באת אביו ואמו אלא וכו' והכוונה למה שאמרו בסנהדרין פד: דנמצא דרוצח בסיף החמור ומכה אביו בחנק הקל אבל אם נרצה להגיה כן, יותר נכון לומר דמאמר ר' יצחק שייך לקמן שיד אחר מלת חבורה וצ"ל או במכה שיש בה מיתה הכתוב מדבר [היה] ר' יצחק אומר וכו': 10 ת"ל וכו'. מיותר וכן מוחקו בש"י ואי גרסינן לה צ"ל הא מה ת"ל וכו' ואמו לחייב על כל אחד ואחד בפני עצמו: 12 מרובה. דחייב בין שוגג בין מויד ז"ר, ואינו חייב נזק אלא במכה שיש

אהל ה' א ח', מ'לאהל | אטמ ויחזק בקרנות המזבח — (ה) 1 טמ'מכה | מות יומת | מ ח' | למה נאמר | ט מ'פ. ח' ז ולמה נא' | לפי וכו' ר' יאשיהו שית' מ ח' | שו"א פ' שנאמר | גר' זטפ ח' — 2 והרין ז בא | ז להוציא | זו נאמר, כ' נאמ', אלכ' נא' — 3 ואין | ט אבא ואמא | ואמא | ט אמו — 4 הרין | הו"ש מה'מקלל — 5 המכה | ט ג' חייב | ק בחיים — 7 וק בחיים | אינו | אט לא יהא, כ לא יהיה | ט מכה — 8 אלא | ט ח' | ט אחד אחד | מיקן | ז ח' | משמע | אכמ ג' הוא | זטמפ כאחד — 9 אר"א | מ כל אר"א כפ"ע, פ' בזה אחר זה | יחדן | ארוב אחד | ר' יצחק וכו' חבורה שיד' | מ ח' — 10 אלא | ז ח' | לחזמיר | אוטב ג' עליו | ז שחחמיר | ז הקיל, ט הקל | כ מכה — 11 כ ד"א ומכה | ומכה אביו ואמא | ט ח' | א בו | א"א וכו' חבורה | אט ח' — 12 אלא | ט ח' | בה | א בו, וי עליה | ומה | כ ח', אז מה | כ גיווקין, ז גווקין | 13 ד בה | אוטב לא יהא | אוטב בהן — 14 האן | ט ח' — 15 א"א בחנק | טמ ח' | אינו אלא | מ ח' | ד אחת | מכל וכו' בתורה | מ ממיתות אחרות | זט מיתות — 16 אמרת | מ ח' | מדה | ט ג' יאמורה | דאמורה | א ח',

רשאי למושכה להחמיר עליה א' להקל עליה, דברי ר' יאשיה: ר' יונתן אומר, לא מפני שהיא קלה, אלא מפני שנאמרה סתם, וכל מיתה האמורה סתם הרי זו בחנק; ר' אומר כמיתה שנאמרה בידי שמים, מה מיתה שנאמרה בידי שמים, מיתה שאין בה רושם, אף מיתה שנאמרה כאן, מיתה שאין בה רושם. מכאן אמרו, מצות חנק, היו משקעין אותו בובל עד ארכובותיו ונותנין סודרין קשין ברכין וכורך על צוארו, זה מושך להלן וזה מושך להלן עד שנפשו יוצאה, זה סדר חנק. — עונש שמענו אזהרה לא שמענו, דברים כה ג ת"ל ארכובים יכנו לא יוסיף, הרי דברים ק"ו, ומה מי שהוא מצוה להכות, הרי הוא מוזהר שלא להכות, מי שהוא מצוה שלא להכות, דין הוא שיהא מוזהר שלא להכות. וגונב איש ומכרו. למה נאמר, לפי שהוא אומר כי ימצא איש גונב נפש מאחיו וגו', אין לי לא עדים על גניבה, עדים על מכירה מנין, ת"ל וגונב איש ומכרו. — וגונב איש, אין לי לא איש שגנב את האיש, גנב את האשה ואת הקטן מנין, ת"ל כי ימצא איש גונב נפש מאחיו, להביא את שגנב את האשה ואת הקטן; אין לי אלא איש ואשה שגנבו את האיש והאיש שגנב את האשה ואת הקטן, האשה שגנבה את חברתה שם כד ז

שם ואת הקטן מנין, ת"ל וימת הגנב ההוא, מכל מקום. וגונב איש, אף הקטן במשמע, ת"ל כי ימצא איש גונב נפש מאחיו, להוציא את הקטן. כי ימצא איש גונב נפש, שומעני אף בן שמונה במשמע, ת"ל וגונב איש ומכרו, מגיד שאינו חייב עד שיגנב בן קיימא. — ומכרו. ולא שמכר את חציו. —

בה חבורה: 14 ע"ה שיש בה חבורה. מכדרשבי וכו' אמור פרק כ' ה"ח, סנהדרין ריש פרק אלו הנחנקין וירושלמי ל' ע"ב ובבלי פד: 15 [בחנק. פ"ו, שכל מיתה האמורה חבורה סתם אינו אלא חנק, כדברי ר' יונ' בסנה' גב: 16 זו מדה בתורה וכו', לקמן גבי גונב נפש וח"כ קדושי' פרק י' ה"ח ספרי דברים פ"קנה קעז ורעג ומדר' תנאים דברים יז יב וירוש' סנה' כד ע"ב ובבלי גב: 3 כמיתה וכו'. בא"צ מגיה ע"פ הגמ' נאמר מיתה בידי שמים ונאמר מיתה בידי אדם מה מיתה וכו' אף מיתה שני בידי אדם, וכעין זה הוא בפ"ז: 4 מכאן וכו'. סנהדרין פ"ז מ"ב ומד' תנא' דברים יז יב ועי' ת"י: 7 ת"ל וכו', ירוש' ל' ע"א בבלי פ"ה: 10 ת"ל וגונב וכו', מסוף הכתוב דייק דכתבי ונמצא בידו ואין מציאה אלא בעדים כלקמן ד"ה ונמצא ופ"ג ד"ה אם המצא ועי' ספרי דברים פ"קמה ורעג ומית' שם יז ב דף צט וכו' ז דף קנו ורש"י שפי' ונמצא בידו שראוהו עדים שגנבו ומכרו ונמצא בידו קודם מכירה דוקלף לשיטתו בסנהדרין פה: ועי' מכדרשבי: 11 אין לי אלא איש. בא"צ מוחק מלת איש וכו', עי' מ"ת דברים כד ז דף קנו: 14 מכל מקום. מה דנוסף בדפ' כאן מיותר, ודוגמלתו לעיל פ"ד ד"ה מכה איש וכו'. ועיין מ"ת דברים שם ומכדרשבי' וסנהדרין פה: ובא"צ גורס מקום א"כ מה ת"ל איש גונב להוציא את הקטן, וגונב איש מה ת"ל לפי שנא' וכי ימצא איש גונב נפש, שומעני אף בן שמונה וכו' ובש"י מוחק לקמן ש"ס מן וכו' ימצא עד בן קיימא, וא"ג: 17 מגיד וכו'. עפ"י גירסת הדפ', כ"י"מ ואוקס' מתחיל דבור חדש בדה"כ וכי יגנוב איש, ובכ"י כה"י מקום חלק לפניהם הבא להורות שכאן דבור בפני עצמו]

ט שנאמרה | בתורה | ד מ' | סתם | ד ח' | מ' אי — 1 למושכה | ילק' וויניצ' | לדרשה | עליה בפ"א | אדז ח' | מפני | טכמ ח' — 2. שנאמר | א מיתות | האמורה | א: שנאמרה, מ ג' בתורה | ה"ז | כ מירתה, מ אינה אלא | בחנק | מ חנק — 3 כמיתה | כ"ה טלמ, אדוכ במיתה | שנאמרה | ט האמורה, מ והאמורה | שנאמרה בפ"א | טמ האמורה, כ שאמרת | מיתה בפ"א | ז ח' | רושם | ט אשם, וכן בס' — 4 מיתה שנאמרה | ז ח' | ט האמורה | מיתה בפ"א | ז ח' | מצות חנק | אט מיתת חנק, פ הנחנקין | ה"ז | אוטכמפ ח' | ט משקיעין — 5 מ סודר קשה | ברכין | א וטכ בתוך הרכין, מפ לתוך הרכה (פ הרכין) | להלן | מפ אצלו וכן בס' — 6 ז יוצא, פ יצאה | ז ח' | סדר חנק | מ ח' | כ החנק, ט בחנק | מ אזהרה מנין, וכן חוקני — 7 לא יוסיף | זכ ח', ב וגו' | אט ולא | הרי וכו' עטה"ד | ז ח' | אוטכמ והרי | ומת | א מה, אט ג' אם | טלמ מצוה, וכן חזק' | הרי הוא | מ ח', ל הרי זה — 8 מוזהר | מ מצוה | אכ ומי | שהוא | מ שאינו, וכן חזק' | דין הוא | מ אינו דין, וכן חזק' — 9 וגונב וכו' קיימא | מ ח' | אר ט וכו' — 10 מאחיו | ב ח' | וגו' | אטכ ח' | על מכירה | ילק' שאלנו' וויניצ' על אבידה — 11 כ' אדטכ וכו' — 12 ט גונב וגו' | מאחיו | אכ ח' | את | ט ח' | הקטן | כ ג' מגיין ת"ל וכי ימצא איש | אין לי וכו' הקטן | ט ח' —

13 שגנבו | כ שגנב | את בפ"א | ד ח' — 14 מקום | ד ג' וגונב איש להוציא את הקטן להביא את הקטן מנין ת"ל כי ימצא איש גונב נפש להביא את הקטן, משמע מביא את הקטן ואת בן שמונה ת"ל וגונב איש (ק ג' וכי יגנוב איש) מגיד שאינו חייב עד שיגנו' בר (ל בן) קיימא — 15 ט וכו' | כ איש וגו' | מאחיו | אט ח' — 16 כ' ט ח', אר וכו' (ל כ') ימצא איש | ט ח', גונב נפש | כ ח' | אשכ שומע אני | בן א' | איש | א נפש — 17 ומכרו | אטכ ח', אדכ ג' וכי יגנוב איש | שיגנב | א שיהרג | בן א בר | טכ

ונמצא. אין מציאה אלא בעדים. – בידו, אין בידו בכל מקום אלא רשותו, ואע"פ שאין ראיה לדבר וזכר לדבר, וייקח את כל ארצו מידו, ואומר וייקח העבד עשרה גמלים וגו', הא אין בידו בכל מקום אלא רשותו.

במדבר כא כו
בראשית כד י

מות יומת, בחנק, אתה אומר בחנק, או אינו לא באחת מכל מיתות האמורות בתורה; אמרת זו מדה בתורה, כל מיתה האמורה בתורה סתם אין אתה רשאי למושכה להחמיר עליה אלא להקל עליה, דברי רבי יאשיה; רבי יונתן אומר, לא מפני שהיא קלה, אלא מפני שנאמרה סתם, וכל מיתה שנאמרה סתם הרי זו בחנק, רבי אומר, כמיתה שנאמרה בידי שמים, מה מיתה שנאמרה בידי שמים, מיתה שאין בה רוע, אף מיתה שנאמרה כאן, מיתה שאין בה רוע; מכאן אמרו מצות חנק וכו'. – עונש שמענו אזהרה לא שמענו, ת"ל לא תגנוב. – לא תגנוב, הרי זו אזהרה לגנוב נפש; אתה אומר אזהרה לגנוב נפש, או אינו אלא אזהרה לגנוב ממון, כשהוא אומר לא תגנובו ולא תכחשו וגו', הרי זו אזהרה לגנוב ממון אמור, הא מה ת"ל לא תגנוב הרי זו אזהרה לגנוב נפש, או הרי זו אזהרה לגנוב ממון והלא אזהרה לגנוב נפש אמרת שלש מצות נאמרו בענין, שתיים מפורשות ואחת סתומה, נלמד סתומה ממפורשות, מה מפורשות מצות שחייבין עליהן מיתת בית דין, אף סתומה מצוה שחייבין עליה מיתת בית דין, הא אין עליה לומר כלשון אחרון אלא כלשון ראשון, זו אזהרה לגנוב נפש והלא אזהרה לגנוב ממון.

ויקרא יט יא

ומקלל אביו ואמו וגו'. למה נאמר, לפי שהוא אומר איש איש אשר קלל את אביו וגו', אין לי אלא איש, אשה מנין, ת"ל ומקלל אביו ואמו. – ומקלל אביו ואמו, אין לי אלא אביו ואמו, אביו שלא אמו ואמו שלא אביו מנין, ת"ל אביו ואמו קלל, מכל מקום, דברי ר' יאשיה; ר' יונתן אומר, משמע שניהם כאחד

קיימה | מ וגנוב איש ומכרו | את | אטכמ ח' – 1 ונמצא | מ ג' בידו | בכל מקום | א ח' | מ ברשותו – 2 מידו | כ ג' וגו', א ג' עד ארנ' | ואמר | אט ח' | ויקח וכו' | גר' | מ ח' – ב עשרה גו' מג' וגו', א עשרה גמל' גמג' אד' וילך | אמ וכל טוב אדוניו בידו – 3 הא וכו' עסה' | טמ ח' | אכ דו – 4 אתה או' | טמ ח' | בחנק | טכמ ח' | ט אחת | מכל מיתות | מ מיתות אחרות | האמורות | מ ח', ילק' וינ' ג' וגו' – 5 בתורה | טמ ח' | אמרת וכו' שמים בפ"ב ש"ח ט ח' | כל וכו' חנק ש"ח מ ח' | ונוס' | כמו למעלה במכה אביו | האמורה | אכ ח' – 7 מפני | אכ ח' | כ הרי זה – 8 כמיתת | כ"ה ל, אוכב במיתה – 9 אף וכו' | ט ח' | ו שנאמר, ק' שנא', א שג' | חנק | כ ב' משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו ונותנין סודרין קשין בתוך הרכין וכורך על צוארו זה מושך להלך וזה מושך להלך עד שנפשו יוצא זה סדר החנק – 10 עונש שמענו | ח' | לא תגנוב בפ"ב וכו' והלא שייג' | מ ח' | זו | אכ זה – 11 ואמר | אכ ב' הרי זה – 12 ולא | א לא | תכחשו | א ג' ולא תשקרו | וגר' | א ח' | זו | אכ זה – 13 זו | א זה | זו בפ"ב | אכ זה | וכו' והלא | נפש | כ ג' בטעות או הרי זה אזהרה לגנוב ממון והלא אזהרה לגנוב נפש – 14 א בפרשה בענין – 15 אמ ממפורשת | אמ ממפורשת | אמ מצוה | אד"מ עליה | ל מצות – 16 מיתות | הא וכו' עסה' | מ ח' | אכ בלשון | כ בלשון – 17 וכל והלא – 18 ומקלל וכו' ואמו בשוה"ס | מ ח' | ואמן | ק ב' מות יומת – 19 וגר' | רק ול | אטכ כ' איש | את אביו | ט ח' | וגר' | א טכ ח' | ת"ל וכו' מנין בשוה"ס | א ח' | ומקלל בפ"ב וכו' ואמו ש"ח | ט ח' | ומקלל אביו ואמו בפ"ב | כ ח' – 20 אין וכו' ואמן | מ ח' | שלא | מ ולא | ואמו שלא | מ אמו ולא | ת"ל וכו' ר' יאשי' | מ ח' – 21 אק כאחת, ב באחת –

1 בעדים. עי' לעיל בהערה ות"י: 3 רשותו לקמן פ"ג ועי' ספרי במד' דף רי ובתוספ' ונה' פה ד"ה עד שיכנסו לרשותו שהקשו מבבא מצינא דף י: דמצריך גבי גט וגנבה רחרי קראי לרבווי דידו לאו דוקא ותרצו דדילמא כאן גמי יש רבוי, והנך רואה מן המכילתא שלפנינו, דליתא לתירוק זה לא העקר דהמכילתא והספרי במדבר הם אליבא דר' ישמעאל והברייתות דב"מ והם מבית מדרשו של ר' ע: 4 בחנק: מכדושב"י ספרי דברים פרע"מ כד ז דף קנו, ת"י: 9 מכאן אמרו וכו'. עי' כ"ז לעיל גבי מכה אביו: 11 לגנוב ממון. לעיל מס' דבחדש פ"ח ד"ה לא תגנוב כ"ה דברים שם סנהדרין פ"ו: 18 את אביו וגו'. בא"צ גורס וגו' אין לי אלא אביו ואמו וכו' ומה שבנתיים מוחק: 21 קלל. בא"צ מוסיף אין לי אלא בחיים, במתים מנין ת"ל ומקלל אביו

- ומשמע אחד אחד בפני עצמו, עד שיפרוט לך הכתוב אחד, ומה ת"ל ומקלל אביו ואמו, לפי שנא' איש, אין לי אלא איש, אשה טומטום ואנדרוניגוס מנין, ת"ל ומקלל אביו ואמו: אין לי אלא בחיים, במתים מנין, ת"ל ומקלל אביו ואמו, מכל מקום. — ויקרא כד טז ומקלל אביו ואמו, בשם המפורש; או אינו אלא בכינוי, שאין ת"ל בנקבו שם יומת, להביא המקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקללם בשם המפורש, דברי ר' אחאי ברי' יאשיה: רבי חנינא בן אידי אומר, הואיל ואמרה תורה, השבע אל תשבע, קלל ואל תקלל, מה השבע בשם, אף אל תשבע בשם, מה קלל בשם, אף אל תקלל בשם. מות יומת, בסקילה. אתה אומר בסקילה, או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה, הרי אתה דן, נאמר כאן דמיזי בו ונאמר להלן דמיהם במ, מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה. עונש שמענו אוהרה מנין, ת"ל אלהים לא תקלל; אם ריין הוא אביך, הרי הוא בכלל אלהים לא תקלל, ואם נשיא הוא, הרי הוא בכלל וינשיא בעמך לא תאור; אינו לא דין ולא נשיא, אלא בור, הרי אתה דן בנין אב משניהם, לא הרי דין כהרי נשיא, ולא הרי נשיא כהרי דין, הצד השווה שבהן, שהם בעמך ואתה מוזהר על קללתם, אף אביך שבעמך אתה מוזהר על קללתו; אי מה הצד השווה שבהן, שהם גדולים ובעמך וגדולתן גרמה להן, לפיכך אתה מוזהר עליהם על קללתם,

שם כ ט
שם שם כו
שמות כב כז
שם שם

ואמו: 3 אין לי וכו'. בא"צ גורס לאחר מיתה מנין וכו' וא"צ: ת"ל וכו'. צ"ל כהגות הגר"א ת"ל אביו ואמו קלל, ובמ"ע מקיים הג' וכות' דהיא ב"א [תשונה מנ' סנה' סה'] מ"מ. עיין כל הענין ר"כ קדושים פרק י' ה"ה וחזו ופרק ט ה"א וכו' וסנהדרין סי' ופה: ועי' מכורשבי"א כאן וסנה' פ"א מ"א ורש"י 4 בכינוי. בא"א משלים ת"ל ונוקב שם ה' וגר': 6 השבע. גבי שבועת הדיינים שבועת ה' תהיה בין שניהם (שמות כב י) ואל תשבע כדכתיב ולא תשבעו בשמי לשקר (ויקרא יט יב) קלל גבי סוטה יתן ה' אתם לאלה (במדבר יח כא): — בשם. לקמן פ"ט, ח"כ קדושים פרק י' ה"ו ופ' אמור סוף פרק יט וסנהדרין פ"ז מ"ח בבלי שם סי' שבוער' לה: ולו' ות"י דמתרגם ודילוט לאביו ולאמיה בשם מפורש והיינו שם בן ארבעה, דשמות המיוחדין היינו כל שמות שאינן נמחקין ונקראו כן בנגוד אל הכינוי כגון רחום וחנן שנמחקין ע"י לעיל פ' בא פ"א וכן כתב הרמב"ם הלכות ק"ש פ"ג ה"ה ושם המפורש הוא שם הויה דוקא, רמב"ם יסודי התורה פ"ו ה"ב, אבל בשם המיוחד שם מקום ספק ודעת הרמב"ם דשם המיוחד כולל גם שם אדני ע"כ פסק בהלכות עכו"ם פ"ב ה"ו גבי מגדף דאינו חייב עד שיפרש שם המיוחד של ארבע אותיות שהוא אל"ף דל"ת נו"ן וי"ד, וגבי מקלל אביו ואמו כתב בהל' ממרים פ"ה ה"ב דאינו חייב עד שיקללם בשם מן שמות המיוחדין, ומשמ' מלשונו דכוונתו לכל השמות שאינן נמחקין, ונמשך אחריי בעל מ"ס וכתב דמלת מפורש ט"ס ועקר' בשם מיוחד וכולל כל השמות הגמורים מלבד הכנויים ואינו נראה א"א העקר כדעת היש מפרשים שהביא הרמב"ם גבי מגדף דאינו חייב אלא על שם הויה וכן הדין גבי מקלל אבל שם אדנות נקרא כנוי בערך אל שם הויה כדעת החוספות בסוטה לה. ד"ה או אינו אלא, ולכאורה היה אפשר לומר דר' אחאי ורחב"א בהא פליגי דל' אחאי אינו חייב אלא בשם המפורש ולרחב"א אפילו בשם אדנות, אבל אחר הע"ן אינו ואדרבה מן הראיה שהביא רחב"א מוכח להפך דהא שבועת הדיינים מפרשינן לקמן דהיינו בשם המפורש וכן לא תשבעו בשמי לשקר היינו שם המפורש כמו דדרשינן בסוטה לענין נשיאת כפים דושמא את שמי היינו שם המפורש וכן משמע מן הירושלמי סוף פ"ג דשבועות דאף לענין מקלל את חברו דאינו לוקה אלא בשם המפורש וכן משמע בתמורה ג: ועי' מ"ע ושו"י 10 בסקילה. מכורשבי"א ר"כ קדושים פרק י' ה"ו סנהדרין סי':

1 אחד בפ"ג | א באחד, מ יחדו | ומה וכו' בשם ש"ז | מ ח' — 2 א וטומטום — 3 אביו | א ג' ח' | ואמון | א ח' | כ במתים בחיים — 4 המפורש | אכ מפורש וב' אתה אומר בשם מפורש — 5 יומת | אט ח' | ט אלא להביא | אטכ את המקלל | אינו | אטכ שלא יתא | אכ מפורש | אטכ ח' | יוחי — 6 ברי' יאשיה | ד ח' | א ברי' יושיה | אכ חנניה, ט חנניא, פ חנניא | כפ בר' אידי | א אחי, ט ארי | אל | ל ואל, אט ולא | תשבע | א ח' | א קילל — 7 ואל | כ אל, אט ולא | אל | אט לא | קלל | א קילל, ט מקלל | אל בפ"ב | אטכ לא — 8 אתה או' בסקילה | טכ ח' | א"א וכו' דן שוה"ס | מ ח' | ט באחד | ט מיתה — 9 ט אמורה | כאן | מ ח' | מ אביו ואמו קלל דמיו בו | דמיהם בס' | ט דמיו בו — 10 אכמ סקילה ... סקילה | מנין | אטכ לא שמענו | תקלל | מ ג' | ונשיא בעמך לא תאור | מ אם אביו דין — 11 אל' וכו' בכלל | א ח' | ואם | טכ אם | הוא | טכ ג' אביך — 12 לא בפ"ב מ ח' | אלא בור | ט ח' | בור | מ ג' מנין | אטכ מבין שניהם — 13 הרי | מ ראי וכן בס' | כהרי | מ כראי וכן בס' — 14 אף וכו' | א או מה הצד אביך שהן בעמך ואת מוזהר על קללתו | אביך | מ ח' | כ שהוא בעמך | ט ואתה | קללתו | ט קללתו | אי מה וכו' | טמ עסה"ט | טמ ח', ובילקוט מעתיק הגמ' דסנהדרין | א או — 15 שהם | א ח' | ו וכעמך | ל וגדולתך | ד גרס | לפיכך | אכ ח' | עליהם | אכ ח' | קללתם | אכל קללתו, אכ ג' ואביך שרוא גרול ובעמך וגדולתן | א וגדולתן | גרמה לו | לא תהא מוזהר על קללתו —

תאמר באביך, ת"ל¹⁰ לא תקלל חרש, דבר הכתוב באמללים שבאדם. הרי אתה דן ויקרא יט יד
בנין אב מבין שלשתן, לא הרי דיין כהרי נשיא, ולא הרי נשיא כהרי דיין, ולא זה וזה
כהרי חרש, ולא הרי חרש כהרי זה וזה, הצד השווה שבהן, שהם בעמך ואתה מוזהר
על קללתם, אף אביך שבעמך, אתה מוזהר על קללתו.

פרשה ו

- 5 וְכִי יִרְיֹבֹן אֲנָשִׁים. למה נאמר פרשה זו, לפי שהוא אומר, ¹⁰עֵין תַּחַת עֵין, אבל
שבת ורפיו לא שמענו, ת"ל וְכִי יִרְיֹבֹן אֲנָשִׁים – אם יקום, בא הכתוב ללמד בו
דברים המחוברים בו. – וְכִי יִרְיֹבֹן אֲנָשִׁים, אין לי אלא אנשים, נשים מנין,
היה רבי ישמעאל אומר, הואיל וכל הנוקים שבתורה סתם ופרט הכתוב באחד מהם
שעשה בו נשים כאנשים, אף פירט אני לכל הנוקים שבתורה לעשות בהם נשים
כאנשים; רבי יאשיה אומר, איש או אישה, למה נאמר, אלא לפי שרוא
10 אומר ¹⁰יְכִי יִפְתָּח אִישׁ בֹּר, אין לי אלא איש, [אשה מנין, ת"ל איש או אשה, השוה
הכתוב אשה לאיש לכל הנוקין שבתורה; רבי יונתן אומר, אינו צריך, והלא כבר
נאמר ¹⁰בַּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם – ¹⁰שְׁלֹם יִשְׁלַם הַמַּבְעִיר אֶת הַבַּעֲרָה, הא מה ת"ל איש או
אשה, לתלמודו הוא בא.
- 15 וְהִכָּה אִישׁ אֶת רַעְהוּ. לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו. –
כַּאֲבֹן או באגרוף, <מגיד שאבן ואגרוף סימני מיתה הן, אתה אומר לכך בא או
אינו בא, אלא ללמד שאם הכהו באבן או באגרוף> יהא חייב ובשאר כל דבר יהא
פטור, ת"ל ¹⁰אִם בַּאֲבֹן יָד <אשר ימות בה הכהו>, מגיד שאינו חייב עד שיכהו בדבר
שיש בו כדי להמית; ומנין במקום שיש בו כדי להמית, ת"ל ¹⁰וְאִרְבֵּי לוֹ וְקָם עָלָיו, מגיד
20 שאינו חייב עד שיכנו בדבר שיש בו כדי להמית, ובמקום שהוא כדי להמית; רבי נתן

במדבר לה יז
דברים יט יא

4 קללתו. ת"כ קדושים פרק י' ה"ז ועיין גם סנהדרין
שם:

(ו) 7 המחוסרים בו. דהיינו שבת ורפיו, פ"ז ורש"י:
13 שלם. צ"ל ואומר שלם, מ"ע: 14 לתלמודו הוא בא.
לגופו, ובמ"ח פ' לגזיש האמורה למטה בפ' גניחה, ועיין
לקמן פ"ז פ"ח פ"ט ופ"ד, ספרי במדבר דף ה': 15 רעהו
צריך להשלים באבן או באגרוף, א"צ ולשון הפ"ז וכי
יריבון אנשים וכי לפי שני עין תחת עין אבל רפוי וכי
ת"ל וְכִי יִרְיֹבֹן וְהִכָּה אִישׁ אֶת רַעְהוּ לחייב על הכאה בפני
עצמה ע"כ, ונראה לעין כי חסרון בדבריו: 18 ת"ל וכו'.
חסרון בכאן וצריך להשלים ת"ל ואם בכלי ברזל (או ת"ל
ואם בכלי עץ יד) יכול אפילו אין בו כדי להמית ת"ל אם
באבן יד וכו' וכן הגיה בא"צ רק דגורס בתחילה ת"ל ואם
באבן יד וגוי ואם בכלי עץ וגוי יכול אפילו וכו': 19 עלי.
סיפא דקרא והכהו נפש דייק דשמע דהכהו במקום שיש
בו חיות הנפש, בה"מ וע"י ספרי במד' דף ריו: 20 ר' נתן.

תאמר באביך] אב ח' | כ באמללים – 2 מבין | כ מניין |
ולא בפ"א אב לא, וק ב' כהרי, ל' ג' הרי – 3 ולא] א
לא | ואתה] א ואת, כ את | אתה] אב א –

(ו) 5 וכי וכו' מחוס' בן מ ח' | אנשים] אט ב' וגוי
וכ"ה א' בס' ב"פ [אוב נאמ', טל נאמר | פרשה זו] אט ח' –
6 יקום] אט ב' וגוי, כ ב' והתהלך בחזק | בן ד ח' – 7
אטכ מחוסרין – 8 היה ט ח' | ר' ישמעל] ד ב' דורש |
ד ושכל | ופרט] ט ג' לך | הכתוב] אבמ ח' | ט באחת
מהן – 9 אף] אטכ ח' | כ פרט | אין] טכ ח' | לכל] ט
כל, מ לכל | הנוק' שבתורה] מ ח' וק הניזקים, ט הנוקין |
בהם] מ ח' – 10 אב ור' יאשיה [א' יושיה] [אומר] ד גיהמית |
אובכ איש ואשה, ט איש אשה | אלא] אטכמ ח' | מ
לפי שני – 11 וכו' ד כי | אר אשה] ארטכ ואשה | אטכ
בא הכתוב והשוה – 12 טכ את האשה | אטכ בכל | ט

הנוקין, וק הנוקין | והלא כבר נאמ' מ הרי הוא אומר – 13 שלם] ט ח' | או אשה] ארטכ ואשה – 14 הוא] כמ ח' |
בא] מ ג' פ' לגזירה שוה האמורה למטה בפ' גניחה – 15 והכה וכו' עצמן] מ ח' | איש] ט ח' – 16 באגרוף] מ ג' יכול
באלו | המוסגר דמ ח' | סימני] כ ממנו – 17 אינו] כ"ה ט, אכ לא | ובשאר כלן מ הא בכל | כ יהיה – 18 ל ואם,
כבמקרא | המוסגר רק כמ | שיכה] ד שיכה, ט שיכנו – 19 שיש] אכ שיהיה, מ שיהא, ט שיהי | ומנין וכו' להמית שה"ס
בפ"א] אט ח' | במקום] כמ למקום | שיש] כמ שהוא | בן] כמ ח' | להמית] מ למות | מגיד וכו' מיתה ע"ה] שורה] ד] מ ח'
– 20 שיכנו] כ שיכהו | שיש] כ שיהיה | ובמקום] אכ אל המקום, ט ואל מקום | שהוא] ד ח', ט שיהא –